

שיבנה בית המקדש במהרה בימינו

קובץ גליונות
לוקוטי ופסקי הלכות

חוקי חיים

בין המצרים
תשפ"ה

קובץ גליונות
ליקוטי ופסקי הלכות
חוקי חיים

שע"י 'חדר הוראה'
שכונת מנחת יצחק
פעיה"ק ירושלם תובב"א
בראשות מוריגו הגאון
רבי חיים אהרן בלייער שליט"א

בין המצרים
תשפ"ה

כל הזכויות שמורות

יוצא לאור ע"י

חדר הוראה

שכונת מנחת יצחק

רח' מנחת יצחק 20

עיה"ק ירושלים תובב"א

בראשות מוריננו הרב חיים אהרן בלייער שליט"א

זמני קבלת הקהל:

א' - ה' 5:00 בצהריים עד 8:00 בערב

ו' - 10:00 עד 11:00 בבוקר ושעה לפני כניסת השבת

טלפון: 052-761-9332

אימייל: paskenshtibel@gmail.com

לכל הערות והארות

אפשר ליצור קשר עם המערכת

תרומה מומלצת

לכסות ההוצאות

10 ש"ח

אפשר לשלם דרך 'נדרים פלוס'

או דרך הטלפון:

03-7630585

קוד שלוחה: 1498

מכון

כתבי קודש

עיצוב ועימוד

058 326 5341

מרדכי דונר

בין המצרים

פרק א

תשעת הימים

- ה דיני תשעת הימים ממעטין בשמחה ♦ בנייה ושיפוצים
- ו איסור כביסה כיבוס
- ז בגדים מכובסים הכנת בגדים נקיים לפני ט' הימים
- ח בגדים חדשים בגדים חדשים
- ט רחיצה רחיצה ♦ טבילה במקוה ♦ שטיפת הבית
- י בשר ויין בשר ויין ♦ סעודת מצוה ♦ סיום מסכת ♦ הדפסת ספר חדש
- יא אירוסין, תנאים, ווארט נישואין ♦ אירוסין ♦ תנאים, ווארט
- יב ברית מילה בגדי שבת ♦ בשר ויין ♦ תספורת

דינים שונים	יג
מוזיקה להתעמלות	◆ נסיעה במטוס [plane]
דיני שבוע שחל בו	יג
בשנה רגילה	◆ כשחל ט' באב בשבת
נטילת ציפורניים	◆
שבת חזון	טו
רחיצה בערב שבת	◆ בגדים
טעימה	◆ הבדלה
דיני שבת חזון שהוא ערב ט' באב	טז
קלי צום, כדורים, טיפות	◆ טיול בשבת
לימוד תורה	◆ סעודה המפסקת
מוצ"ש חזון שהוא ליל ט' באב	יז
מוצ"ש	◆ הבדלה במוצ"ש חזון
שטיפת כלים	◆

פרק ב

תשעה באב

דיני תשעה באב	יט
עשיית מלאכה	◆ שאילת שלום
ישיבה על גבי קרקע	◆ נעילת הסנדל
עישון	◆ תשעה באב ביחידות
דיני הצום	כא
חולה	◆ מעוברת
מינקת	◆ יולדת
כדורים	◆ רחיצה
סיכה	◆
ברית מילה בט' באב נדחה	כג
מתן מליץ	
ט' באב שחל בשבת	כד
קלי צום	◆ אויפרוף וקידוש
ה' עינויים	◆ מוצ"ש
שטיפת כלים	◆
מוצאי תשעה באב	כה
קידוש לבנה	◆ יום עשירי
בשעת הדחק	◆ יום עשירי כשחל ביום ו'

פרק ג

דינים שבגללם נחרב בית המקדש

- שנאת חנם** כז
- חומר שנאת חנם ♦ לא תשנא ♦ שנאה בלבן ♦ שיעור שנאה ♦ שנאת רשעים ♦ שנאת אחים ♦ לשון הרע ♦ גמילת חסד לשונא ♦ עצות להסיר שנאה
- כבוד תלמידי חכמים** ל
- חומר כבוד תלמידי חכמים ♦ כיבוד רבו ♦ לאהוב ולהתדבק בת"ח ♦ איסור לבזות ת"ח ♦ סוגי בזיון ת"ח ♦ לקרוא לת"ח בלי שם תואר ♦ ת"ח שאין חיוב לכבדם ♦ חינוך ♦ לעתיד לבוא

פרק ד

קריעה במקום המקדש

- קריעה בראיית ירושלים ומקום המקדש** לד
- קריעה בראיית ירושלים בחורבנה ♦ קריעה בראיית מקום המקדש ♦ אופן הקריעה ♦ לייחד חולצה לקריעה ♦ נשים וקטנים ♦ זמנים שפטורים מקריעה ♦ הדרים בירושלים ♦ חתן וכלה ♦ להערים ולהקנות בגדיו לאחרים ♦ טעם שמקילים בזמנינו בקריעה

שיבנה בית המקדש במהרה בימינו

בס"ד
לזכר עולם יהיה צדיק
זכות לימוד התורה וזיכוי הרבים
לזכר נשמות

אבינו רועינו
צדיק יסוד עולם, חסידא ופרישא,
אחרון לדור דעה, מאיר דרכינו ואור נתיבותינו
גודר גדר ועומד בפרץ, שומר גחלת ישראל שלא תכבה,
עמוד התורה וההוראה
שר צבא ה'

המנורה הטהורה
רועה ישראל, פאר הדור והדרו,
עמוד האש אשר הלך לפני המחנה,

מרא דארעא קדישא

רבינו הגאון הקדוש והטהור

רבי יצחק טוביה

בן מוה"ר שלמה

ווייס

זצוקללה"ה

בעל 'שערי טוביה'

וגאב"ד דפעיה"ק ירושלם

אשר עמד לימיננו בעצה ובתושיה, בעל עת וזמן וחזיק

את מפעלות ההוראה וההלכה

אשר נסתלק מאיתנו לדאבון לב כל בני ישראל

בעצם יום השבת יום המור והנמורה ב' אב תשפ"ב

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

בין המצרים

פרק א

תשעת הימים

דיני תשעת הימים

ממעטין בשמחה

א. משנכנס אב ממעטים בשמחה (שו"ע תקנ"א ס"א), י"א שהכוונה שאין שמחים בו כלל (מ"ב סק"א), אבל י"א שהכוונה שימעט ממה שדרכו לנהוג בשאר הימים (שער הציון סק"א). וראוי לאדם מאד שיתנהג בימים אלו בשתיקה רק דיבור הכרחי, ויפנה לבו רק אל האבלות של חורבן הבית ולמעט להתעסק בדברים הרגילים המסיחים דעתו מהאבלות, ולכוין בזה לאונן ולקונן על חורבן בית המקדש ועל שבר גדול שארע לעם קדוש בימים אלו (יסוד ושורש העבודה).

ב. ממעטים עד לאחרי ט' באב. ולגבי הדין לא להתדיין עם נכרי בחודש אב, י"א שהוא רק עד אחרי ט' באב, וי"א שהוא במשך כל חודש אב עד ר"ח אלול (מ"ב סק"ב).

בנייה ושיפוצים

ג. בתשעת הימים אין בונים בנין של שמחה כגון בית חתנות לבנו או בנין של ציור וכיור, וה"ה כל בנין שא"צ לו לדירתו ועושה כן רק להרווחה בעלמא אסור (מ"ב סק"ב).

ד. בבנייה שאינו הכרחית אין להתחיל אחרי ר"ח אב, אבל אם התחיל לבנות כבר מקודם אי"צ להפסיק, אבל לענין צביעת הבית, אף אם התחיל כבר קודם לר"ח צריך להפסיק בט' הימים (בן איש חי דברים אות ג').

- ה. במקום שנתקלקל הסידור מחמת רטיבות או עובש וכדומה, מותר לסייד אף בשבוע שחל בו ט' באב שאינו נקרא בנין של הרווחה (קובץ מבית לוי חי"ג עמ' כ"ג).
- ו. אם נעשית הבנייה ע"י נכרי בקבלנות, והתחיל קודם ר"ח, מותר להמשיך בכל, מפני שנכרי אדעתא דנפשיה עביד (מ"ב שם) אם לא שאפשר לפייסו בדבר מועט.
- ז. לעבור לדירה חדשה. מותר מעיקר הדין לעבור לדירה חדשה בט' הימים, כשהוא צריך לזה מאד, כי חז"ל אסרו רק לבנות בית ולא לבוא לגור בו (שו"ת לבוש מרדכי ח"א סי' ק"א), אבל מטעם שאין מברכים שהחיינו בימים אלו יש להימנע, מ"מ כשבא לשם עם אשתו ובניו הרי בין כך אינו מברך 'שהחיינו' אלא 'הטוב והמטיב' (ביאה"ל סי' רכ"ג ס"ג) וברכת 'הטוב והמטיב' מותר לברך גם בימים אלו (שערי תשובה סי' תקנ"א, שו"ת אג"מ ח"ג סי' פ').

איסור כביסה

כיבוס

- ח. מדינא דמשנה האיסור לכבס הוא רק בשבוע שחל בו ט' באב, וכן הוא במנהג אצל רוב מבני עדות המזרח, אבל מנהג בני אשכנז הוא שלא לכבס או לגהץ החל מראש חודש, ואפילו באין דעתו ללבוש הבגד עתה אלא להניחו עד לאחר ט' באב, כי עצם הכביסה מסיח דעתו של אדם מן האבלות.
- ט. ע"י נכרי. גם ע"י כובסת נכרית אסור לכבס, אמנם אם מסרו לנכרי קודם לזמן איסור, מותר, אע"פ שיתכבס בתוך זמן האיסור (רמ"א ס"ג).
- י. גיהוץ. אסור לגהץ [iron] בגדים בט' הימים, אפילו אם בדעתו להשאיר הבגדים עד לאחר ט' הימים כנ"ל (שו"ע ס"ג).
- יא. כתם. מותר לרחוץ כתם בבגד [spot clean], שהרי ניקוי הכתם אינו נחשב להתעסקות בכביסה המביאה לידי היסח הדעת מהאבלות (הגרשז"א, קובץ מבקשי תורה קובץ כ"ו עמ' ת"ל).
- יב. בגדי קטנים. בגדים של קטנים שהקטנים מלכלכים אותם לגמרי מותר לכבסם בט' הימים [בערך עד גיל ג' ד'], ואפילו בגדים של שאר קטנים נוהגים להקל [בערך עד גיל ו' ד'] (רמ"א שם ס"ד), ולכתחילה יש לכבס רק מעט בבת אחת, אמנם בזמנינו כשמכבסים במכונת כביסה אפשר לשים גם הרבה בבת אחת, אבל רק בגדי קטנים ולא בגדי גדולים.
- יג. לתלות כביסה בחוץ. בגדים של קטנים מותר לתלות בחוץ לייבשם ואין בו משום מראית העין, אבל בגדים של גדולים במקרה שמותר לכבס, כגון שאין לו בגד אחר כלל, או בגדי אשה מניקה שתמיד מתלכלכים ע"י התינוק, אין לייבשו בחוץ משום מראית העין, וכן מגבות וסדיני מטה וכדומה אין לתלות בחוץ.

- יד. פאה נכרית, שייטעל. באיסור כביסה נכלל גם האיסור לכבס פאה נכרית משום שלא גרע מבגד, ולכן אפילו אם רק צריכים אותה לאחר ט' באב אסור לכבסה בתשעת הימים (הגר"ש וואזנר, קובץ מבית לוי בין המצרים עמ' י"ד).
- טו. ניקוי נעליים. מותר להסיר לכלוך שהצטבר על נעליים (הגר"ש וואזנר, קובץ מבית לוי עמ' כ"ט ס"י), וכן אם הוסרה שחרותן מותר להשחירן [blacken] מחדש אבל לא להבריקן [shine] (שו"ת אג"מ או"ח ח"ג סי' פ'), ואם הוא עושה זאת לכבוד שבת, מותר גם להבריקן.
- טז. כיבוס בכניסת ר"ח. לכתחילה יש לגמור לכבס בגדים לפני ר"ח אב, דהיינו שהמכונת כביסה לא תהיה בפעולה כבר בליל ר"ח, וגם לא יפעילו אותה לפני הלילה באופן שיגמר תוך הלילה, משום מראית העין (ע"פ שערי תשובה סק"ז), מ"מ בדיעבד היכא שכבר הפעילו את המכונת כביסה או שכבר נתכבס ורק צריך לייבשו במכונה לכאורה מותר (מו"ר בשו"ת שבט הקהתי ח"א סי' קע"א).
- יז. שטיפת רכב. מעיקר הדין מותר לשטוף רכב בט' הימים שאין איסור על רחיצת כלים, ומ"מ אינו מן הראוי ורחוק הוא מלהרגיש האבלות.

בגדים מכובסים

הכנת בגדים נקיים לפני ט' הימים

- יח. אפילו אם כיבסו בגדים קודם זמן איסור, אסור לבני אשכנז ללבוש בגדים מכובסים בט' הימים אלא א"כ לבשו זמן מה לפני הט' ימים. הרמ"א (יו"ד סי' שפ"ט ס"א) כתב, שעה אחת, אבל פירשו שלא דוקא שעה אחת אלא זמן מה (ש"ך שם סק"ד), והפוסקים נוקטים דחצי שעה מספיק, וכשמכין חולצה במקום החום והוא מזיע, מספיק 10 דקות כשלובשו בחוץ.
- יט. ראש חודש עצמו יש לו גם כן דין תשעת הימים, וגם בו אסור ללבוש בגדים חדשים, ולכך יראה להכין כבר מלפני ר"ח, והחכם עיניו בראשו.
- כ. הכנתם בשבת. המנהג בימינו ללבוש בגדים נקיים לכבוד שבת שבתוך תשעה הימים דאל"כ הוה אבילות בפרהסיא, ובמקרה שלא הכין מספיק בגדים לפני הט' ימים או ששכח להכין, כל פעם שהוא מתלבש בשבת מותר ללבוש בגדים אחרים כדי שיהיו לו בגדים מוכנים לשאר ט' הימים, ולכן מותר להכין ג' פעמים, אחד בכניסת השבת, אחד בשבת בבוקר ואחד אחרי שינת צהרים, אבל יותר אין לעשות, דא"כ הרי הוא כמכין משבת לחול.
- כא. כלי מטה ומגבות. דין בגדים מכובסים נוגע גם למגבות וכלי מטה [towels and bed linen] וכדומה שאסור להשתמש במכובסים בתשעת הימים, ולכן צריך להשתמש בהם לפני הט' ימים, אבל לצורך אורחים מותר לפרוס כלי מטה מכובסים.

- כב. כמה בגדים יחד. כשלובשים בגדים לפני הט' ימים בכדי להכניסם ללבישה בט' הימים, יש פוסקים שהתירו ללבוש כמה בגדים יחד, אבל חידוש הוא זה דהלא הבגדים העליונים אינם נשפעים כלל בלבישתם ולכן אין לסמוך ע"ז לכתחילה, אם לא שגם העליונים מתקמטים קצת בלבישתם שאז יש להקל (הגר"ח קנייבסקי).
- כג. לדרוך על הבגדים. אם לא הכין בגדים ע"י לבישה לפני ר"ח, בדיעבד מותר להניח הבגד על הרצפה ולדרוך עליו באופן שהבגד מאבד את מעלת הכיבוס או הגיהוץ, אבל סתם להניחו על הרצפה ולהגביהו מיד באופן שאינו נשפע מן הארץ כלום אסור, וכן לדרוך עליהם עם גרביים [socks] על שטיח [carpet] אינו מועיל כלום.
- כד. בגדי זיעה. במקומות החמים מאד מותר להחליף בגדי זיעה דהיינו בגדים הסמוכים לגוף בתשעת הימים, אף אם לא הכניס לפני הט' ימים, ומ"מ ראוי לשנות קצת ולא להחליפם בתדירות כהרגלו במידת האפשר.
- כה. בבגדי נשים, גם חולצת בסיס [shell] נקראין בגדי זיעה לענין זה.

בגדים חדשים

בגדים חדשים

- כו. אסור לתקן או לקנות בגדים או נעליים חדשים בט' הימים (שו"ע ס"ז), ואף בגדי יד שניה אסור אם חביבים ומעוררים שמחה אצלו, (שע"ת סק"י).
- כז. גם אסור לתקן ולעשות בגד חדש מבגד ישן, בפרט כשצריך אומן כדי לעשותו (שו"ת אג"מ או"ח ח"ג סי' ע"ט).
- כח. לצורך נישואין המיועד להתקיים אחרי ט' באב, מותר לתקן או להכין בגדי חתונה כיון שהוא מצוה, ובאופן שלא יספיק להכניסם אחרי ט' באב (מ"ב סק"ד).
- כט. ילד שנקרע לו נעל בער"ח אב, ויש שני אפשרויות לפניו, או שיכול ללבוש נעלי שבת כל הט' ימים, או שיכול לקנות נעליים חדשות, עדיף שיקנו לו נעליים חדשות, שהרי גם לבישת בגדי שבת בט' הימים אינו ראוי, וגם משום שעלולים להתקלקל.
- ל. לקצר פאה נכרית. לכן אסור לקצר פאה נכרית ליופי באופן שתצא בצורה מחודשת, שהרי שמחה היא לאשה כמו פאה חדשה ופנים חדשות באו לכאן, אבל אם מקצרים את הפאה מטעמי צניעות או דקדוק שמירת הלכה, מצוה הוא וזכות היא לה, ומותר גם בתשעת הימים.
- לא. וכן אלו שיש להן פאות נכרית המחודשות עם 'לייס' [lace top/front] שנאסרו לאחרונה על ידי גדולי הפוסקים ב'קול קורא' שהופץ ברבים וחייבות ע"פ דין לתקן הפאה באופן המועיל, מותר להן למסור הפאות לתיקון, להסיר הדבר הרע והמכשול, גם בתוך תשעת הימים.

רחיצה

רחיצה

לב. לא אסרו אלא רחיצה של תענוג אבל רחיצה לצורך רפואה מותר, ולכן למי שיש לו גירויים בעור מותר לו לרחוץ, וכן מי שהתלכלך מותר לו לרחוץ את המקום המלוכלך שבגופו במים פושרים [luke warm] וללא סבון [soap], ואם הלכלוך לא ירד אלא ע"י סבון מותר לרחוץ גם עם סבון.

לג. מקומות החמים. לכן במקומות החמים שלמרבח הזמן כל הגוף מתמלא בזיעה ומאד מפריע, או עכ"פ הריח מפריע לאחרים השוהים בסביבתו כגון אשתו, מותר לרחוץ כל גופו במים פושרים ובסבון, אלא שצריך להקפיד לרחוץ אבר אבר לבד אפילו שבסופו יהיה כל גופו רחוק.

לד. איסטניס. היינו שמקפיד להתרחץ בכל יום ואם אינו עושה כן מרגיש ממש רע בעצמו ובנפשו ואינו סובל את זה כלל, מותר לו להתרחץ כפי הצורך לו, אמנם עדיין ימעט בכל דהו, אבל צריכים לזכור שלא כל אדם איסטניס אלא בודדים בלבד.

לה. צחצוח שיניים. מותר לצחצוח השיניים שאין זה בכלל רחיצה.

טבילה במקוה

לו. טבילה של מצוה. לא אסרו אלא רחיצה של תענוג אבל כשהרחיצה הינו לצורך מצוה מותר (רמ"א סי' תקנ"א סט"ז).

לז. מקוה כל יום. מי שרגיל לטבול במקוה כל יום קודם התפילה ולימוד לתוספת קדושה, מותר להמשיך מנהגו גם בט' הימים, אבל מי שאינו רגיל בכך, אין להקל בימים אלו (ערוך השלחן סל"ה), וגם כשטובלים יש לדקדק שהמים לא יהיו חמים, וצריך הבלן של המקוה להקפיד שלא יהיה חם כרגיל (שו"ת שבט הלוי ח"י סי' פ"א סק"ו).

לח. טבילת עזרא. מי שטובל טבילת עזרא, מותר גם בתשעת הימים (א"א בוטשאטש, כף החיים סקק"צ, חזו"א ארחות רבינו ח"ב עמ' קל"ג).

לט. סופר סת"ם. גם סופר סת"ם שמקפיד לטבול קודם כתיבה (קסת הסופר סי' י' סי"ח), יכול לטבול בתשעת הימים (שו"ת אור לציון ח"ג פכ"ז תשובה ה').

מ. מקלחת לפני הטבילה. יש מקוואות שמקפידים שכל טובל יתקלח במים לפני הטבילה כדי לשמור על בריאות ונקיות המים, וכשטובלים במקוה כזאת, מותר להתקלח לפני הטבילה, אבל לא יתענג בתוך המקלחת אלא ישטוף גופו במים כשיעור חמימות הגוף, ובלי סבון כשאין לו היתרים הנזכרים לעיל (אות ל"ב), וכן אם מקפיד תמיד לשטוף גופו לאחר הטבילה מותר כנ"ל.

שטיפת הבית

מא. יש אלו בא"י שנוהגים לא לשטוף הבית בט' הימים במים [ספונג'ה] (שו"ת שלמת חיים להגר"ח זונפלד ח"ד סי' ד' אות כ"ד, אורחות רבינו בשם החזו"א), אבל רוב העולם אינן נוהגין כן, ומ"מ במקום שיש לכלוך לכו"ע מותר.

בשר ויין

בשר ויין

מב. נוהגין לא לאכול בשר ויין בימים אלו (שו"ע ס"ט) והטעם הוא משום שהקרבת בשר הקרבנות וניסוך היין נתבטלו באותן הימים.

מג. ראש חודש. אף בר"ח אב נוהגים לא לאכול בשר (מ"ב סקנ"ח) אף בליל ר"ח (מ"ב סקנ"ו), ולכן אין לאכול מאכלי בשר מליל ראש חודש אב לאחר צאת הכוכבים, אפילו אם האשה הכינה בטעות מאכלי בשר לארוחת ערב, אין לאכלם.

מד. גם בשר עוף ואפילו תבשיל של בשר או מרק עוף אסור, אבל מותר לבשל מאכל פרווה בסיר בשרי.

מה. קטנים מתחת לגיל חינוך שאינם אוכלים הרבה מאכלים מותר ליתן להם בשר עוף או אפילו בשר כשיש צורך.

מו. אשה מינקת שצריכה לאכול עוף לשיפור איכות החלב, מותרת באכילת עוף גם בט' הימים.

סעודת מצוה

מז. בסעודת מצוה כגון מילה ופדיון הבן וסיום מסכת אוכלים בשר ושותים יין כל השייכים לסעודה (רמ"א סי' תקנ"א ס"י) היינו כל מי שהיה הולך בזמן אחר לסעודה זו, הן מחמת קורבה או מחמת שהוא אוהבו (מ"ב סקע"ה).

סיום מסכת

מח. כדי שיהיה שם סיום עליו, צריך שיהיה באופן שהבין את סוגיות הגמרא, גם אם לא למד פירוש רש"י ותוס', אפילו אם הוא חריף וגמר את כל המס' ביום אחד (שו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' צ"ג אות ב') אבל אם רק קרא המילים בלי להבין אינו נחשב לסיום (סטייפלר, ארחות רבינו ח"ב עמ' נ"ז).

מט. אם כמה אנשים גמרו מסכת ביניהם, ע"י שחילקו ביניהם, לא נקרא סעודת מצוה לענין זה (הגר"ש"א).

נ. משניות. סיום משניות נחשב סעודת מצוה לענין בשר ויין רק אם גומרים סדר שלם אבל לא כשגומרים מס' אחת (הגר"ש וואזנר, קובץ מבית לוי ח"ז עמ' כ"ז).

נא. לכוון לסיים בט' הימים. סיום מסכת הוא כשנודמן בלימודו הסיום ואז מותר לערוך סיום, אפילו עם אחרים שלא למדו כשבדרך כלל עושה סיום עם בשר ויין, אבל לא ימהר או יאחר בשביל זה, דהיינו בכוונה מעכב סיום כשהתכלית הוא רק כדי לאכול בשר בט' הימים (א"ר, הובא במ"ב סקע"ג) כי אז מראה שעיקר שמחתו הוא באכילת בשר לא בסיום המסכת (שו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' צ"ג).

נב. אמנם אם סיים מסכת ואינו נוח לו לעשות סעודה אז, ולכן משייר סוף המס' עד שנוח לו לסיים ויוצא בט' הימים, מותר לו לערוך אז הסיום כשעיקר השמחה הוא באמת על סיום המס' ולא על הבשר (שו"ת מנח"י שם), ויש שלומדים מס' בימים אלו בכדי שיוכלו לעשות סיום בימים אלו, כדי לשמוח בשמחת התורה וכדי להרבות אחוה וריעות בימים אלו (סידור יעב"ץ, שו"ת אריה דבי עלאי בקונטרס אבני זכרון סי"א, אוצר החיים בשם הק' מצאנו ועוד), ואלו שיש להם מנהג כזה יש להם על מה לסמוך.

נג. מסעדות עם סיומים. ולכן מכווער הדבר שיש מסעדות בשריות [כגון שנהוג בכמה מקומות בארה"ב] שמגישים מאכלי בשר בט' הימים כרגיל כאילו שיש לנו מזבח להעלות עליו קרבנות.. ורק מביאים אברך ומשלמים לו לעשות סיומים במשך היום כדי להתיר התאבים לבשר (ע"פ ערוך השלחן סכ"ח).

הדפסת ספר חדש

נד. הרמ"א (ס"ב) כתב ולצורך מצוה הכל מותר, והיה אפשר לומר דהדפסת ספר מצוה הוא ומותר, ובאמת אם בודאי ישתמשו בזה לצורך לימוד מותר ומצוה הוא, אכן אם לא ילמדו בזה רק מקבלו ומחלקו לאחרים זה מעורר שמחה שלא לצורך ומן הראוי לימנע מזה, ובפרט שיש שמברכין שהחיינו בהדפסת ספר (עי' מש"כ שו"ת חוקי חיים ח"א סי' צ"ב אות ג' ובהערה ס"א). ובארחות רבנו (ח"ב עמ' קל"ב) הביא שהסטייפלער דצ"ל הקפיד והחמיר שלא לקבל לביתו ספריו החדשים בכל הג' שבועות שלא יהיה לו שמחה, ופעם הגיע ספריו לביתו והורה לא לפתוח החבילות עד לאחר ט"ב.

אירוסין, תנאים, ווארט

נישואין

נה. אין עושין נישואין מר"ח אב עד אחרי תשעה באב (שו"ע סי' תקנ"א ס"ב), אפילו אם לא עושין סעודה, שעצם הנישואין אסור (מ"ב סקט"ו), ומנהג בני אשכנז לא לעשות נישואין כל שלושת השבועות (רמ"א שם).

אירוסין

נו. מותר לארס אשה, דהיינו לעשות קנין קידושין ע"י טבעת שעל ידה נעשית אשת איש, גם בתשעת הימים ואפילו בט' באב עצמו מותר שמא יקדמנו אחר, אבל אין לעשות סעודת האירוסין בכל תשעת ימים (שו"ע שם), אבל מ"ז תמוז ואילך עד ר"ח מותר לעשות סעודת אירוסין אף לדעת הרמ"א (מ"ב סק"ט).

נז. 'אירוסין' המבואר בפוסקים היינו מה שהחתן מקדש האשה עם טבעת, ובימים ההם היה זה נעשה זמן רב לפני הנישואין, ועשו גם סעודה לכבודה. כהיום הקנין נעשה ממש קודם הנישואין תחת החופה.

תנאים, ווארט

נח. מה שעושים היום כשגומרים שידוך, כגון כתיבת תנאים, 'ווארט' או 'לחיים', מותר לעורכם בגמר שידוך גם בתשעת הימים אבל לא ע"י סעודה דהיינו לחם וכדומה, ומה שנותנים מיני מרקחת ומזונות וכדומה, מותר (מ"ב סקט"ז), אבל מי"ז תמוז ואילך עד ר"ח, מותר לערוך גם סעודה עם לחם כשגומרים שידוך אף לדעת הרמ"א (שעה"צ סקכ"ו).

נט. ריקודין ומחולות. בשמחה שעושים בשעת גמר שידוך, אין לעשות מעגל לריקודים מי"ז תמוז ואילך (מג"א סק"י, מ"ב סקט"ז) כ"ש שלא להשמיע כלי נגינה (שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' קי"א אות ד', שו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' כ"א אות ד'), אמנם לשיר קצת בפה בלי ריקודים מותר.

ברית מילה

בגדי שבת

ס. המוהל והסנדק ואבי ואם הבן מותרים ללבוש בגדי שבת, וכן הקוואטרין [האשה] אבל לא הקוואטר (מ"ב סק"ג). ויש מקילים גם לסבים ולסבתות אם רגילים לעשות כן בברית של שאר נכדיהם (שע"ת סק"א).

סא. לאחר הברית, האם צריכים להסיר בגדי שבת מיד, י"א שצריכים להסירם מיד (שו"ת שואל ומשיב מהד' חמישאה סי' ל"ט), וי"א שאינם צריכים (א"א בוטשאטש מהדו"ת, כף החיים סקט"ז).

בשר ויין

סב. סעודת ברית. בסעודת ברית מותר לבעלי ברית לאכול בשר ויין וכן קרובים המוגדרות כפסולי עדות ועוד מנין של אנשים [ולכאורה גם עשרה נשים מותר מצד בעלת הברית כשנמצאת בסעודת הברית], הרמ"א (ס"י) ס"ל דהגבלה זה נאמרה דוקא בשבוע שחל בו אבל לפני זה כל האורחים מותרים לאכול בשר, והלבוש ס"ל דהקפדת מנין מצומצם הוא גם בכל ט' הימים, והמ"ב (סקע"ז) מצדד כהרמ"א.

סג. וואכטנאכט, שלישי למילה. סעודת וואכטנאכט בלילה שלפני הברית לא נקרא סעודת מצוה לענין היתר אכילת בשר ויין (מ"ב סקט"ב), וכן סעודת שלישי למילה (שערי תשובה סקט"ו), אמנם יש מתירים רק לאלו שתמיד מקפידים לערוך סעודות אלו עם בשר ויין לכל בניהם (אות ברית סי' רס"ד סק"ד, שו"ת שבט הקהתי ח"ד סי' ק"נ).

סד. כוס של ברכת הברית. הגריש"א ס"ל דכוס יין של ברכות הברית 'אשר קידש' צריכין ליתן לתינוק לשתות, דזה אינו חלק מסעודת ברית. וכוס של ברהמ"ז מותר לכל אדם לשתות שהוא אכן חלק מסעודת הברית (מ"ב סקע"ב).

סה. אמנם ראיתי הרבה נוהגין שהמברך שותה היין של 'אשר קידש' מאחר שהיא שייכת לברית, ובפרט היכא שהברית מתקיים באולם תיכף לפני הסעודה [ויש לציין שדין של נתינת היין לתינוק הוזכר בשו"ע רק לגבי ט' באב עצמו (סי תקנ"ט ס"ז) לא לגבי ימים שלפני זה].

תספורת

סו. לענין תספורת, השעה"צ (סק"ד) מביא בשם החת"ס שהתיר לבעל ברית להסתפר, ובשע"ת (סק"ד) הביא מחל' בזה, והמנהג להתיר לאבי הבן, אבל למוהל ולסנדק רק אם מסתפרים תמיד כשיש להם ברית.

דינים שונים

מוזיקה להתעמלות

סז. אלו העושים התעמלות לצורך בריאות, וכדי לשמור על הקצב [rhythm] צריכים לשמוע מוזיקה, מותר להם, שהרי זה אינו נגינה של שמחה, ומ"מ ינמיכו הקול מהרגיל, ובשבוע שחל בו ט' באב, ימנעו לגמרי.

נסיעה במטוס [plane]

סח. יש להימנע מנסיעה במטוס בט' הימים כשהדבר אפשרי (הגר"ש וואזנר, קובץ מבית לוי ח"ג עמ' כ"ב ס"ד), אמנם לדבר מצוה מותר.

סט. שאלה. בחור שבהכרח צריך להיות מעבר לים באמצע הט' הימים, האם עדיף לעזוב הישיבה לטוס לפני הט' ימים או לנסוע באמצע הט' ימים. תשובה. עדיף שישאר בין כותלי הישיבה ליותר זמן ויטוס באמצע הט' ימים, ותורה מגנא ומצלא.

דיני שבוע שחל בו

בשנה רגילה

ע. דעת המחבר. לדעת המחבר, מנהגי אבילות חלים רק בשבוע שחל בו ט' באב, כגון איסור תספורת, כיבוס, גיהוץ ולבישת בגדים מכובסים (שו"ע סי' תקנ"א ס"ג), וכן נוהגין אחינו בני הספרדים.

עא. דעת הרמ"א. אמנם הרמ"א ס"ל שכל דיני אבילות אלו נוהגין מר"ח אב ואילך (רמ"א שם).

כשחל ט' באב בשבת

עב. כשחל ט' באב בשבת ונדחה התענית ל' באב, נחלקו הפוסקים מתי ואיך חלים דינים של שבוע שחל בו [בעיקר זה נוגע לדעת המחבר הנ"ל] י"א שאין בו שום דינים של שבוע שחל בו מאחר שלמעשה נוהגין דיני אבילות של ט' באב רק ב' באב (רא"ש ור"ן בשם ירושלמי, סתימת המחבר שם ס"ד).

עג. וי"א שכל השבוע לפני שבת חזון דינו כשבוע שחל בו מאחר שלמעשה יום ט' באב חל באותו שבוע, ואסור בכיבוס ותספורת כדין שבוע שחל בו, חוץ מיום חמישי ושישי שמותר לכבס ולהסתפר לכבוד שבת (טור בשם סמ"ג וסמ"ק, יש מי הובא בשו"ע).

עד. אחינו בני הספרדים. למעשה מאחר שסתם המחבר כדעת המקילין, והביא את דעת האוסרים בשם יש מי שאומר, מנהג בני הספרדים להקל, ולכן כשחל ט' באב בשבת אין דין שבוע שחל בו (בן איש חי, כף החיים סקע"ח), ומ"מ לענין תספורת או גילוח יש שכתבו להורות שלא להסתפר בשבוע שלפני ט' באב כדי ליכנס לתענית מנוול ומ"מ אין לגזור ביד המקילין (שם).

עה. בני אשכנז. לבני אשכנז שהולכים בעקבות הרמ"א אין כ"כ נפ"מ בכל זה מאחר שדיני תספורת נוהגים כבר מי"ז תמוז, ודיני כביסה נוהגים כבר מר"ח אב ואילך (רמ"א ס"ד).

נטילת ציפורניים

עו. מותר לגזוז צפרניים בט' הימים לפני שבוע שחל בו, אבל בשבוע שחל בו נחלקו הפוסקים אם מותר, י"א שמותר (מג"א סק"א), וי"א שאסור (ט"ז סק"ג) אם לא שהוא לצורך מצוה כגון חציצה לנטילת ידים (מ"ב סק"כ, מהר"ל דיסקין קו"א סי' ה' סקס"ג), או מוהל שצריך לתקן ציפורניו לצורך מילה (קצוש"ע סי' קכ"ב ס"ה).

עז. ערב שבת שהוא ר"ח כשא' באב חל בערש"ק מותר ליטול צפורניו, [עכ"פ מצד דיני אבילות] משום שאינו בתוך שבוע שחל בו אפילו אם אינו רגיל ליטלם כל ער"ש (קיצשו"ע סי' קכ"ב ס"ה).

עח. בראש חודש. ומ"מ מאחר שער"ש הוא ר"ח ויש שמקפידים לא ליטול צפרניים כשהוא ר"ח אפילו כשחל בער"ש ע"פ צוואת ר' יהודה החסיד (מ"ב סי' ר"ס סק"ז), לכן לכתחילה יטלם ביום חמישי, אע"פ שבדרך כלל לא יטלם ביום חמישי (מ"ב סי' ר"ס סק"ז), מ"מ בכה"ג מותר גם ביום חמישי (שע"ת סי' רנ"א).

עט. תוך שבוע שחל בו. נחלקו הפוסקים אם מותר ליטול צפורניים תוך שבוע שחל בו, י"א שאסור (ט"ז סק"ג), וי"א שמותר (מג"א סק"א), ובשנה שת"ב חל רק לאחר השבת השני של תשעת הימים, שנחלקו גופא אם יש בו דיני שבוע שחל בו בשבוע הא' (לעיל אות ע"ב), אפשר להקל ליטול צפורניים אף בימי השבוע של פ' דברים.

פ. **ערב שבת חזון.** אע"פ שנחלקו הפוסקים לגבי שבוע שלפני שבת חזון כנ"ל, מ"מ לצורך שבת מותר (מ"ב סק"כ) עכ"פ למי שרגיל ליטול צפרניים בכל ער"ש (יד אפרים, כף החיים סקמ"ח).

שבת חזון

רחיצה בערב שבת

פא. בערב שבת חזון, מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים צוננים (מהרי"ל), ויש מקילים לחפוף ראשו אף בחמין (רמ"א סי' תקנ"א סט"ז), וכן פניו, ידיו ורגליו (מ"ב סקצ"ו) אפילו עם סבון, כשיש צורך (חזו"א, קרא עלי מועד פ"ג סק"ט, שו"ת אור לציון ח"ג פכ"ז תשובה ה').

פב. ויש שנוהגין לרחוץ כמו שהם רגילים לרחוץ בכל ער"ש בחמין כל גופם ובסבון, ומ"מ עדיף שימעטו קצת בחום המים ממה שרגילים.

פג. סאונה. אין להזיע בסאונה בערב שבת חזון אפילו אם רגיל לעשות כן בכל שבוע, שאין זה אלא לתענוג (משמרת שלום-קוידנוב סי' מ' ס"א).

פד. מקוה. הנוהג לטבול בכל ערב שבת מותר לטבול גם בערב שבת זו (מ"ב סקצ"ה), ומ"מ הבלץ של המקוה יזהר שלא לחמם המקוה כהרגלו אלא יפחית בחמימותו (שו"ת שבט הלוי ח"י סי' פ"א סק"ו).

פה. מגבת. כשמתרחצים בערב שבת חזון, אסור להשתמש במגבת מכובסת שהרי ההנאה של ניגוב במגבת מכובסת הוא הנאה של עכשיו ואין בו תועלת לאחר כניסת השבת, אבל אם אין לו אלא מגבת מלוכלכת או שהוא מסריח, אז מותר במכובסת, שאל"כ גם בשבת ריח הרע יפריע לו.

בגדים

פו. בגדים מכובסים. מותר להחליף בערב שבת לבגדים מכובסים לכבוד שבת, וכן פורסין על השלחן מפה מכובסת (שו"ע סי' תקנ"א ס"ג), אבל נהגו איסור להחליף מצעי מיטה [bed linen] (מ"ב סק"ג), ולגבי בגדי שינה מכובסים [pyjamas], מותר רק אם נוהג להחליפן בכל שבת למכובסים לכבוד שבת (הגר"ח קנייבסקי, קרא עלי מועד פ"ד הע' כ"א).

פז. בגדי שבת. מנהג המקובל היום הוא ללבוש כל בגדי שבת כרגיל, שאם לא כן מראה אבילות בפרהסיא (מ"ב סק"ו, ערוה"ש סי"א), ומ"מ אין ללבוש בגדים חדשים (שו"ת אג"מ או"ח ח"ג סי' פ').

טעימה

פח. בערב שבת חזון מותר לאשה לטעום מאכלי בשר להבחין אם מטובלים היטב (מקור חיים לחו" ס"ט), אבל אין לאכול בער"ש מאכל בשרי אם הכוונה הוא כדי לקיים הענין של 'טועמיה חיים זכו'.

פט. ילדים. ילדים שאוכלים סעודתם בערב שבת לפני כניסת השבת, מותרים לאכול מאכלי בשרי שהרי זהו סעודתם של שבת (הגרש"ז אולמאנן).

הבדלה

צ. בשו"ע (ס"י) אי' דמותר לשתות יין הבדלה, והרמ"א כתב המנהג הוא לא לשתות יין של ברהמ"ז והבדלה, אלא לכתחילה יתן לתינוק, ובמקום שאין תינוק מותר לשתות בעצמו. התינוק צריך להיות בגיל חינוך לגבי ברכה, שהוא כבן שש או שבע (מ"ב סי' רס"ט סק"א), ועדיף שיהיה תחת גיל חינוך לענין להתאבל על ירושלים, שהוא בערך גיל תשע (ע"פ מ"ב סק"ע).

צא. אם יש רק בת קטנה בבית, לא יתן לה לשתות מאחר שהמנהג שנשים אינם שותות מיין ההבדלה.

צב. יש שכתבו כשאין תינוק עדיף להבדיל על חמר מדינה, ולכן במקומות בעולם שחמר מדינה מבורר כגון בירה אפשר להבדיל עליו, אבל כאן בארץ ישראל קשה לקבוע מה נקרא חמר מדינה, ולכן אין זה עצה לכתחילה, ויותר טוב להבדיל על יין שמניעתו ממנו הוא רק ע"פ מנהג.

צג. בכמה קהילות ישראל לא הקפידו לתת לתינוק אלא שותין היין בעצמם.

דיני שבת חזון שהוא ערב ט' באב**קלי צום, כדורים, טיפות**

צד. כדורי 'קלי צום' וכדומה מיוצרים מתמצית תוספת תזונה ולכן מעיקר הדין מותר לבלעם בשבת, ואין בו משום רפואה ואין בו משום הכנה לחול כי יש בו תועלת מיד, אבל לכתחילה עדיף לרסק הכדור בערב שבת לתוך מאכל או לשפוך הנוזלי לתוך מאכל כדי שלא יהא ניכר שאוכלו בשבת, ואם לא עשה כן יכול לערבו במשקה או במאכל בשבת ולאכלם (הגר"ש וואזנר, קו' מבית לוי, בין המצרים עמ' מ"ד).

צה. בשעת אכילה בשבת אין לומר שאוכל הרבה כדי שיהיה לו כח לצום משום דהוה כמו הכנה לחול אבל מותר לאכול יותר (מ"ב סי' ר"צ סק"ד).

טיול בשבת

צו. בט' באב לא ילך אדם לטייל בשוק, כדי שלא יבוא לידי שחוק וקלות ראש (שו"ע סי' תקנ"ד סכ"א), וכן בערב ט' באב לא יטייל (רמ"א סי' תקנ"ג ס"ב) משום שלא יסיח דעתו מאבילות.

צז. ערב ט' באב כשחל בשבת. גם כשחל ט' באב ביום ראשון לא יטייל בשבת אחר חצות בגינות ופרדסים בקבוצות, כדי שלא יבואו לידי שחוק וקלות ראש, מ"מ מותר לקחת הילדים לגן באזור באופן הרגיל.

לימוד תורה

צח. בשנה רגילה נוהגים לא ללמוד מחצות היום של ערב ט' באב אלא דברים המותרים ללמוד בט' באב עצמו (רמ"א סי' תקנ"ג ס"ב), ונחלקו הפוסקים האיך הדין בשבת שחל בו ערב ט' באב [או ט' באב עצמו] האם מותר ללמוד כרגיל (מ"ב שם סק"ט) או רק דברים שמותרים בט' באב עצמו (חזו"א, ארחות רבינו ח"ב עמ' קל"ו).

צט. למעשה. לימוד בציבור יש להחמיר, ולכן לא יאמרו שיעורי פרקי אבות בשבת זו (רמ"א, הגריש"א תורה המועדים סק"ה), ולימוד בתוך מסגרת 'אבות ובנים' לא נחשב שיעור ברבים שהרי כל אב לומד עם בנו באופן פרטי (שם), אבל לימוד ליחיד יש על מה לסמוך להקל (ט"ז, מ"ב שם סק"י).

סעודה המפסקת

ק. צריכים להתפלל מנחה מוקדם בכדי שישאר זמן לאכול סעודה שלישית ולסיימה עוד לפני השקיעה.

קא. דיני סעודת המפסקת השייכים לשנה רגילה כגון אכילת רק תבשיל אחד, ישיבה על הארץ ואכילת לחם ואפר, אינם שייכים בשנה כזו משום כבוד שבת קודש. ומותר לאכול בשר ולשתות יין ולהעלות על השלחן אפילו כסעודת שלמה המלך בשעתה (שו"ע סי' תקנ"ב ס"י) ולשיר זמירות שבת כרגיל (שו"ת אג"מ ח"ד סי' קי"ב) ולברך ברכת המזון עם זימון (מ"ב סק"י), אלא שאין לקבוע מסיבת רעים (מג"א שם, מ"ב סקכ"ג).

קב. אף שאין צמים בשבת, מ"מ צריכים להפסיק מלאכול ומלשתות מזמן שקיעת החמה (רמ"א שם) ונכון להודיע זה להמון שלא יטעו ויחשבו שהוא כשאר שבתות (מ"ב סקכ"ד).

קג. גם איסור רחיצה מתחילה משקיעת החמה, אבל אין לחלוץ הנעליים או לשבת על הארץ עד מוצאי שבת ממש (רמ"א סי' תקנ"ג ס"ב).

מוצ"ש חזון שהוא ליל ט' באב

מוצ"ש

קד. עם בגדי שבת. במקומות שמתפללין ערבית מיד עם צאה"כ אז חולצין הנעליים אחרי ברכו, וצריכין ליזהר שלא לנגוע בהן (תקנ"ג סק"ו), [ואז צריכין לקחת נעלי ט' באב לביהמ"ד לפני שבת] ואז יוצא דנשאים עם בגדי שבת בשעת איכה וקינות.

קה. עם בגדי חול. ויש הרבה מקומות שמאחרין להתפלל ערבית כדי שיהיה זמן לחלוץ מנעלים ולהחליף הבגדים בבית ורק אח"כ באים לביהכ"נ, ובמקומות אלו צריכין גם להסיר בגדי שבת וללבוש בגדי חול שכבר לבשו לפני שבת, אבל אסור ללבוש מכובסים.

הבדלה במוצ"ש חזון

קו. אין מבדילין על הכוס במוצ"ש זה כיון שא"א לשתות מהכוס מחמת הצום, וגם לא נותנים לתינוק לשתות דלמא אתי למיסרך לשתות אף לאחר שיגדיל (מג"א סי' תקנ"ו, מ"ב סי' תקנ"ט סק"ל) אלא מבדילים למחרת במוצאי הצום, אמנם מבדילין בתפלה ואומרים 'אתה חוננתנו'.

קז. ברכת הנר. מ"מ צריכים לברך על הנר, והמנהג שאחרי תפילת ערבית לפני אמירת איכה מברכין על הנר בביהכ"נ (שו"ע תקנ"ו ובמ"ב שם).

קח. יש אלו שמברכין על הנר בביתם טרם בואם לביהכ"נ כדי להוציא את בני ביתם בברכת הנר ולצאת מספיקות, או מברכים על הנר אחרי הקינות בביתם (הגרשז"א, שש"כ פס"ב הע' צ"ח) ואז עכ"פ צריכים לכוון לא לצאת ידי חובה בביהכ"נ, כי אין לברך הברכה רק לצורך נשים.

קט. אין מברכין על הבשמים כלל לא במוצאי שבת ולא בסוף הצום (שו"ע תקנ"ו).

קי. מי שאינו צם. מי שאינו צם כלל אפילו כלילה כגון חולה וכדומה, צריך להבדיל כלילה, וכשמבדיל, אינו מתחיל עם הפסוקים 'הנה קל' רק מברך ברכת הגפן, נר והמבדיל, ואם מבדיל על מיץ ענבים או יתן לתינוק לשתות, וכשאין תינוק, ישתה בעצמו כשיעור רביעית ולא יותר.

קיא. אשה. אם אשה אינה צמה, יכול הבעל להבדיל על הכוס במוצאי שבת ולהוציא אותה י"ח ושוב אינו צריך להבדיל במוצאי הצום שהרי כבר יצא, והאשה תשתה מהכוס הבדלה, או אפשר לתתו לקטן (שו"ת מגדנות אליהו ח"ד סי' נ"ד).

קיב. אם האשה אינה רוצה לשתות מכוס הבדלה וגם אין שם תינוק, או שהבעל נמצא בבית הכנסת ואינו יכול להבדיל עבורה, וכן כשקיבלה פסק לצום עד הבוקר, יכולה לסמוך על הפוסקים הס"ל דלא נתקן הבדלה כלל במוצאי שבת כזה, ועליה רק להגיד 'ברוך המבדיל וכו' ויכולה לאכול, ולשמוע הבדלה במוצאי הצום מבעלה (שו"ת קנין תורה ח"ה סי' נ"א, שו"ת שרגא המאיר ח"א סי' נ"ט).

שטיפת כלים

קיג. במוצאי שבת אין לשטוף הכלים של שבת משום איסור עשיית מלאכה בט' באב, וכן אין לשוטפם למחרת בבוקר מטעם הנ"ל. ואחרי חצות היום אפשר להקל כדין עשיית מלאכה אחרי חצות (שו"ת שמלת בנימין סי' ב', אורחות חיים סקכ"ג).

קיד. לשטוף הכלים במוצ"ש ע"י נכרי מותר, וכן מותר להפעיל את המדיח כלים אם הכלים כבר מסודרים בתוכו, משום שאין שיהוי במעשיו.

פרק ב

תשעה באב

דיני תשעה באב

עשיית מלאכה

- א. מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב עושין ומקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אין עושין וכו' (שו"ע תקנ"ד סכ"ב) והטעם כדי שלא יסיח דעתו מאבילות. כיום מנהג כל ישראל בכל מקום שלא לעשות מלאכה עכ"פ עד חצות (באה"ל בשם מטה יהודה).
- ב. הדין כן גם לגבי פרקמטיא וביזנס [business] להרויח ולהשתכר דאסור כנ"ל.
- ג. מלאכה שאין בה שיהוי מותר לעשותה דאין מסיח דעתו על ידו (מ"ב שם סקמ"ג). עפ"ז היה לכאורה מותר לשלוח 'אימייל' בודד אם הוא דחוף, או לעשות דבר קטן ביותר על המחשב שלא יגרום לשיהוי, ומ"מ ירא שמים יש לו להחמיר להפריש עצמו מכל דבר (חיי אדם כלל קל"ה ט"ו) שלא להסיח דעתו מאבילות.
- ד. מכולת. מותר לפתוח חנות מכולת כדי למכור צורכי היום, לחם, חלב וכדומה לצורך ילדים ולאלו שאינם מתענים וכן לצורך שבירת ומוצאי הצום (כף החיים סקק"ו).
- ה. קייטנות תשעה באב. מותר לארגן קייטנות ט' באב לילדי השכונה גם כשהדבר כרוך בתשלום, ואין בזה משום משא ומתן בט' באב, שהרי זה נכלל בצרכי העם שמיקל הרבה על ההורים לצום ולהתאבל כראוי.
- ו. עשיית מלאכה ע"י נכרי מותר אפי' בבית של ישראל חוץ מבנין או דבר שעושה רעש משום אוושה מילתא (מ"ב מ"ו).

שאילת שלום

- ז. אסור לשאול בשלום חבירו בט' באב (שו"ע תקנ"ה ס"כ). וכן אסור לומר 'צפרא טבא' [good morning] (מ"ב מ"א), אבל מותר לאחל 'מזל טוב' כשיש שמחה שאין זו אלא ברכה, וכן מותר לאחל 'רפואה שלמה' (גשר החיים פכ"א ס"ז אות ז').

ח. מותר לענות בטלפון 'הלו' [hello] דאין זו דרך שאילת שלום אלא אישור שמישהו ענה לטלפון (עי' שו"ת באר משה ח"ז סי' ל"ג וח"ד סי' ק"ו), אבל יש לזהר לא לענות 'שלום' בטלפון.

ט. מטעם איסור שאילת שלום גם אסור לשלוח מתנה לחבירו. אבל לשלוח אוכל או מעדן למישהו או לשכן כדי שיהיה להם אוכל לאחר הצום מותר (שו"ת התעוררת תשובה ח"ג סי' שנ"ה).

ישיבה על גבי קרקע

י. ליל ט' באב ובימוי יושבים בביהכ"נ על הארץ עד תפלת המנחה (שו"ע תקנ"ט ס"ג) וברמ"א כתוב עד חצות. למי שקשה לו לישיב על הארץ מותר להניח תחתיו שק או כר קטן, וגם יוכל לשבת על ספסל נמוך (מ"ב סק"א).

יא. חולה, זקן ומעוברת וכדומה שקשה להם לשבת נמוך, מותר להם לשבת על מקום גבוה (ערוך השלחן יו"ד סי' שפ"ז ס"ג).

יב. כמו כן המגביה ס"ת (דרישה יו"ד שפ"ד אות ב') וכן סנדק לברית מותרים לשבת על כסא רגיל.

יג. נחלקו הפוסקים לגבי ישיבה על מדרגות של ארון הקודש או הבימה האם נחשב כישיבה על הארץ, י"א שנחשב כישיבה על הארץ (מקור חיים לחו"י סי' מ"ג סס"א), אמנם יש שהביאו שהמהרי"ל ישב דוקא על הרצפה ולא ע"ג המדרגה לפני התיבה (הבאר היטב סי' תקנ"ט סק"ג).

יד. באוטובוס. מי שנוסע באוטובוס או ברכבת הקלה אין צריך להקפיד לעמוד במשך הנסיעה אלא יכול לשבת מפני שאין כוונתו לתענוג ולנוחיות אלא מטעם בטיחות הנסיעה (טעמא דקרא בשם החזו"א).

נעילת הסנדל

טו. מעיקר הדין לא נאסר אלא נעלים של עור או אפילו חלקם של עור, אבל כשנעשה מחומרים אחרים כגון עץ, בגד או גמי מותר (שו"ע שם סט"ז).

טז. ומ"מ נחלקו הפוסקים אם מותר ללבוש נעל מחומרים אחרים או דימוי עור והוא נוח ללכת עמו כמו בשל עור. ולכן המחמיר לא ללבוש אותו תבוא עליו ברכה (מ"ב תרי"ד סק"ה).

יז. נעלי 'קרוקס' [crocs]. נעלי קרוקס לנשים שנעשו להשתמש בהם לנעלים רגילים ששימושן גם מחוץ לבית, וכן אלו שהולכים עם 'קרוקס' רגילים גם ברחוב בשאר ימות השנה, אינו מן הראוי ללבוש אותם בט' באב, אבל אם שימושן רק בבית או בשעת רחיצה וכדומה, מעיקר הדין מ ללבוש אותם בט' באב, ומ"מ המחמיר תבוא עליו ברכה (כנ"ל).

עישון

יח. הכנה'ג אוסר לעשן בט' באב והחמיר בזה מאד וכתב דהעובר ע"ז ראוי לנדותו, והמ"ב (תקנ"ה סק"ח) כתב שאסור לעשן אפילו בד' צומות וכ"ש בתשעה באב, אבל הביא שיש מהאחרונים שמקילין בזה, ע"כ מי שדחוק לו ומורגל בזה ביותר יש להקל אחר חצות ובצנעא.

תשעה באב ביחידות

יט. איכה. יחיד הנמצא בביתו גם אומר מגילת איכה (ח"א, מ"ב ס"י תקנ"ט סק"ה), אמנם אף אם קורא אותה מתוך קלף של מגילה ומנהגו לברך עליו בבית הכנסת, לא יברך על הקריאה ביחיד, שהרי הברכה נתקן רק בקריאה בציבור (לוח א").

כ. קינות. גם יחיד אומר קינות בין בלילה ובין ביום.

כא. ממעט באור. המנהג הוא בבתי כנסיות למעט האור בליל ט' באב, ועיקר הטעם ע"פ מדרש איכה, אמר הקב"ה למלאכי השרת, מלך ב"ו כשהוא אבל מכבה פנסים, אף אני עושה כן (רא"ש סוף תענית, הגה' מיימוני פ"ה תענית), ולפי"ז משמע רק בבתי כנסיות שהוא מקדש מעט אבל בבית אין צורך למעט, אבל יש שנוהגים למעט בנרות גם בבית מטעם 'במחשכים הושבני' (הלכות חג בחג).

דיני הצום

חולה

כב. חולה שהוא חלש וחש בגופו, אף שאין בו סכנה, מאכילין אותו בט' באב (שו"ע שם ס"ו, מ"ב סק"א), כ"ש חולה שיש לו קצת חום שאין להתענות, וכן אלו שסובלים מסכרת, לחץ דם גבוה וכדומה, שאין להם להתענות, שהרי במקום חולי לא גזרו בו כלל (שו"ע שם).

כג. גם אם אין לו חום אבל מרגיש חלש עקב וירוס, או שיש לו סימני שפעת כגון שכוואבים לו השרירים, עצמות, חזה, ראש וכדומה, לא יצום כלל ומצוה הוא לו לאכול ולשתות.

כד. אם אין לו שום חולשה רק שניש לו תסמיני וירוס ונבדק כי אכן יש לו חולי, אדם שבריא בדרך כלל ואינו בקבוצת הסיכון צריך לצום, אבל אדם שהוא בקבוצת הסיכון או שהוא מעל גיל שבעים, יאכל וישתה פחות מכשיעור אפילו אם מרגיש טוב, שהרי בקל יכול המצב להתדרדר ויסתכן ח"ו (ביאה"ל ס"י תקנ"ד ד"ה דבמקום).

מעוברת

כה. מעוברות ומיניקות מתענות בט' באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום כיפור (שו"ע תקנ"ד ס"ה). כהיום במקומות החמים ביותר ומפני חולשת הדורות, מנהג הרבה פוסקים כאן בא"י להורות שמעוברות בין בתחילת הריון [לאחר מ' יום] ובין בסוף הריון [אפילו בסוף חודש התשיעי] מותרות לאכול ולשתות, ועם כל זאת אם יכולות

לצום עד הבוקר מן הראוי לעשות כן, ומ"מ אם צריכות לשתות באמצע הלילה מפני התייבשות מותר, ועל כל אחת לשאול חכם.

מינקת

כו. מניקות צמות בט' באב (שו"ע שם). ומ"מ אם מרגישה חולשה, סחרחורת [dizzy] או שמרגישה שכמות החלב מתמעטת ואינו מספיק לתינוק, אינה צריכה להמשיך לצום (שע"ת סק"ו).

כז. אם התינוק בין כך מקבל לפעמים תחליף חלב כגון מטרנה [formula], אזי יכולה להניק פחות ולסמוך יותר על תחליף חלב, אבל אם אין התינוק מקבל תחליף, אינה מחוייבת לנסות לתת מטרנה כדי שתוכל לצום כי חלב אם עדיף טפי לתינוק ולבריאותו, וממילא כשהיא חלשה וכדומה מותרת לה לאכול וכנ"ל (בשם החזו"א).

יולדת

כח. יולדת תוך ל' יום, דעת המחבר (שו"ע תקנ"ד ס"ו) דאינה צמה, אך הרמ"א ס"ל דרך תוך ז' ימים אינה צמה אבל אחרי ז' ימים תוך ל' צמה אפילו אם היא אומרת שצריכה לאכול, כל זמן שאין לה צער גדול שיש לחוש לסכנה, או קצת חולי (מ"ב י"ד), אמנם הערוך השלחן (ס"ח) כתב דדברי הרמ"א לא נאמרו רק בימיהם אבל בזמנינו שנחלשו הדורות אין לה לצום תוך ל' יום כלל. ועל כל אחת לשאול לחכם.

כט. המפלת ל"ע לאחר מ' יום מהריונה יש לה דין יולדת לענין זה (באה"ל תרי"ז).

כדורים

ל. מי שצריך לבלוע כדורים כל יום לבריאות הגוף או הנפש, מותר לבלוע הכדורים עם קצת מים מרים כגון תה חזק (באר היטב תקנ"ז סק"ז בשם הלכות קטנות), ועדיין נקרא שצם ויכול לומר עננו, ולעלות לתורה.

רחיצה

לא. רחיצה בט' אב אסורה אפילו בצונן, ולא נאסר אלא רחיצה של תענוג אבל אם הידים או הגוף מלוכלכים מותר לרחצן כפי הצורך כדי להעביר הלכלוך (שו"ע תקנ"ד ס"ט), ואם אין הלכלוך יורד אלא בסבון מותר אפילו עם סבון.

לב. נוטלים ידים בבוקר ואחרי בית הכסא עד קשרי אצבעותיו (שו"ע תקנ"ד ס"י).

לג. חולה הנוטל ידיו לאכילה מותר ליטול כל היד דאין זו רחיצה של תענוג (שו"ת שבה"ל ח"ח קל"ט), וכן כהן הנוטל ידיו לנשיאת כפים (מ"ב תרי"ג סק"ז), והפוסקים ביארו שיש חילוק בין נטילה זו לנטילת ידים בבוקר (שו"ת שרגא המאיר ח"ה סי' מ"ד, שו"ת רבבות אפרים ח"א שפ"ד).

לד. כשמבשלים אוכל בט' באב מותר לשטוף ירקות או כלים כפי הצורך לצורך היום אפילו אם ממילא הידים נרטבות כי אין זו רחיצה של תענוג (מ"ב שם י"ט), ויש שהקפידו ללבוש כפפות ואין זה אלא חומרא בעלמא.

לה. אין לטבול במקוה בט' באב, גם אלה שנוהגים לטבול בכל יום.

סיכה

לו. בט' באב אסור לסוך את הגוף בכל דבר שדרכו לסוך בו, ולכן אסור להשתמש בבושם [perfume]. ונחלקו הפוסקים אם מותר להשתמש בדאודורנט [deodorant] ללא ריח מאחר שאינו אלא למנוע הזוהמא, יש שהתירו (הגר"מ פיינשטיין והגרש"ז אויערבאך), ויש שאסרו (הגרי"ש אלישיב).

לז. משחה לצורך רפואה מותר, אבל משחה לעדן ולרכך את העור אסור דהרי הוא בכלל איסור סיכה. וכן במקום שמחייבים להשתמש באלקוג'ל לידיים כגון בית חולים או בית זקן חולה וכדומה, הרי"ז מותר.

לח. ולכן אין להתאפר [makeup] או לצבוע את השפתים, חוץ מכלה לאחר נישואיה תוך שלשים יום [שנשאת לאחר ח' תמוז] שמותרת לרחוץ פניה ולסוך כדי שלא תתגנה על בעלה (מ"ב שם סקכ"ט).

ברית מילה בט' באב נדחה

מתי מלין

לט. אם יש ברית מילה, בשו"ע (תקנ"ט ס"ז) הביא שני דיעות אם מלין מיד אחרי הקינות או אחר חצות, והרמ"א כתב המנהג הוא למול מיד אחרי הקינות.

מ. כשמלין לפני חצות כנ"ל, אז אסור בעלי הברית באכילה ושתייה ורחיצה עד אחרי חצות ומנחה, ואחרי זה מותרים הם באכילה ואפילו בבשר ויין.

מא. ואם מלין אחרי חצות, אז בעלי הברית דהיינו אבי הבן ואמו המוהל והסנדק מותרים בחצות לרחוץ, ולבושים בגדי שבת וכתונת מכובסת, ונועלים נעלי עור (שו"ת שבה"ל ח"ז סי' ע"ז), הכל לפני הברית, ורק אחרי מנחה והברית מותרים גם באכילה ושתייה.

מב. בשו"ע אי' דמותר לבעלי ברית לרחוץ בנדחה, ובערה"ש (ס"ט) כתב רק פניו ידיו ורגליו, ולכאורה בעלי ברית שמדקדקים תמיד לטבול לפני ברית מותר ג"כ לטבול בצנעא אחר חצות דטבילה למצוה עדיף מרחיצה שהותר. ומרן הראב"ד שליט"א (תשוה"נ ח"א תקפ"ד) ס"ל דשו"ע מיירי דוקא כשהם מטונפים וקמ"ל דמחויבים לרחוץ לכבוד המצוה.

מג. מברכין שהחיינו [בא"י] וכוס של ברכת המילה נותנים ליולדת לטעום או לקטן שהגיע לחינוך, אבל בעלי ברית לא ישתו היין כי עדיין לא שמעו הבדלה.

מד. אחרי מנחה הם מבדילין על הכוס ושותים הכוס בעצמם ומותרים בשארית היום אף בבשר ויין, אבל שאר דיני ט' באב כגון כיבוס ותספורת ולימוד לא הותרו, וכן רחיצה ונעילת הסנדל ולבישת בגדי שבת חוזרים לאיסורם לאחר גמר הברית מפני מראית העין.

מה. ויש מקומות שמחמירין אף בט"ב נדחה ואין בעלי הברית אוכלים ושותין אלא משלימין התענית, וכן בשאר דברים מחמירין, ולא מתירים להם אלא בגדי שבת בשעת הברית. ומ"מ המנהג הפשוט להקל וכנ"ל.

ט' באב שחל בשבת

קלי צום

מו. מכיון שקלי צום נעשה מתמצית תוספת מזון מעיקר הדין מותר לקחתו בשבת, ואין בו משום רפואה ואין בו משום הכנה לחול, אבל לכתחלה עדיף לרסק הכדור בער"ש לתוך מאכל או לשפוך הנוזלי לתוך מאכל כדי שלא יהא ניכר שאוכלו בשבת, ואם לא עשה כן עדיין מותר לקחתו בשבת.

מז. בשעת אכילה בשבת אין לומר שאוכל הרבה כדי שיהיה לו כח לצום.

אויפרוף וקידוש

מח. מותר לקיים אויפרוף בשבת זה ולקיים מנהג של זריקת מיני מתיקה כנהוג (מקור חיים). המ"ב (סק"ט) כותב שגם חתן אסור ללבוש בגדים חדשים בשבת זה. מ"מ אלו שמתעטרים בשטריימל והמנהג לחדש אותו באויפרוף מותר גם בשבת זו דאם לא, הוי אבילות בפרהסיא (דרכי חיים ושלום אות תתקמ"ה).

מט. לערוך קידושא רבא לקהל, כשרגילין לערוך אותו מותר, וכן בלידת הבת אם תמיד נותנין קידוש בקריאת שם או בשבת ראשונה אחרי הלידה, אז מותר גם בשבת זה, אבל שיהיה באופן צנוע, לא בחגיגה יתרה.

ה' עינויים

נ. ט' באב שחל בשבת, אין החמשה עינויים נהוגים בשבת זו, ולדעת השו"ע (תקנ"ד י"ט) אפילו דברים שבצנעא מותר, אבל הרמ"א מחמיר בדברים שבצנעא, וגם רחיצת ידיו בחמין (מ"ב שם ל"ט), ומסיים הרמ"א וכן נוהגין.

נא. אמנם אם חל ל"ט בליל זו, הביא המג"א בשם השל"ה דיש לסמוך על דעת המחבר, וכך מסיק המ"ב.

מוצ"ש

נב. במקומות שמתפללין ערבית מיד עם צאה"כ אז חולצין המנעלין אחרי ברכו, וצריכין ליזהר שלא לנגוע בהן (מ"ב תקנ"ג סק"ו), [ואז צריכין לקחת נעלי ט' באב לביהמ"ד לפני שבת] ואז יוצא דנשארים עם בגדי שבת בשעת איכה וקינוח. ויש הרבה מקומות שמאחרין ערבית כדי שיהיה זמן לחלוץ מנעלים בבית ואז באים לביהכ"נ, ובמקומות אלו צריכין גם להסיר בגדי שבת וללבוש בגדי חול.

נג. מבדילין בתפלה ואומרים 'אתה חוננתנו' ואחרי ערבית לפני איכה מברכין בביהכ"נ על הנר (שו"ע תקנ"ו ובמ"ב שם).

נד. יש אלו שמברכין על הנר בביתם טרם בואם לביהכ"נ כדי להוציא בני ביתם בברכת הנר ולצאת מספיקות, או אחרי הקינות בביתם ואז לכון לא לצאת י"ח בביהכ"נ.

שטיפת כלים

נה. במוצ"ש אין לשטוף הכלים של שבת משום עשיית מלאכה, וכן אין לשוטפם למחרת בבוקר מטעם הנ"ל. ואחרי חצות אפשר להקל כדין עשיית מלאכה אחרי חצות, ועי' לקמן.

נו. לשטוף הכלים במוצ"ש ע"י נכרי מותר, וכן מותר להפעיל את המדיח כלים אם הכלים כבר מסודרים שם.

מוצאי תשעה באב

קידוש לבנה

נז. במוצאי חצות מקדישין הלבנה (באר היטב תקנ"ט כ"ה בשם האר"י), והטעם הוא כי במוצאי ט"ב נולד משיח בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש. הלוואי שנשמע ונתבשר בשורה זו.

נח. ועדיף קודם ללבוש נעלים ולטעום משהו ואח"כ יצא ויקדש הלבנה כי אין לקבל פני השכינה אלא כשהוא בשמחה ומבושם ובבגדים נאים.

יום עשירי

נט. בט' באב לעת ערב הציתו אש בהיכל ונשרף עד שקיעת החמה של יום העשירי, ולכן נוהגים מקצת דיני אבילות גם ביום עשירי (שו"ע סי' תקנ"ח) וכיבואר, ואע"פ שנמצא שרוב ביהמ"ק נשרף בעשירי, מ"מ תיקנו חז"ל עיקר יום של אבילות בט' באב, משום שאז התחילו הפערנויות (גמ' תענית כ"ט ע"א, מ"ב סק"א).

ס. המחבר כתב, מנהג כשר שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בליל עשירי וגם ביום עשירי (שו"ע שם), ומשמע שאיסור אכילת בשר ויין הוא כל היום, אבל לגבי שאר דברים, מבואר שמותרים לדעת השו"ע, וכך נוהגים אחינו בני הספרדים (שו"ת אור לציון ח"ג פכ"ט תשו' כ"ו).

סא. איסור עד חצות. אמנם הרמ"א הביא שנוהגים איסור רק עד חצות של יום העשירי, ולא כל היום, וכן נוהגים איסור רחיצה, תספורת וכביסה עד חצות היום של עשירי (מהרש"ל, מ"ב סק"ג), וכן עוד דברים הנהוגים בט' הימים, כגון תיקון בגדים, לבישת בגדים מכובסים ושמיעת מוזיקה (מג"א, מ"ב סק"ב) נוהגין איסור עד חצות של י' באב.

בשעת הדחק

סב. רחיצה. במקומות החמים, מי שסובל הרבה מזיעה מותר לו לרחוץ במוצאי ט' באב וביום עשירי באופן שהיה מותר לו לרחוץ בט' הימים כגון במים פושרים, אבר אבר וכדומה (עי' גליון 50), שהרי יום עשירי אינו חמור יותר מט' הימים, אלא קיל ממנו במקצת (מאמר מרדכי הובא בביאה"ל ד"ה עד, תשובות והנהגות ח"ב סי' ר"ס).

סג. כביסה. מי שנוסע מביתו לזמן ממושך בבוקרו של יום עשירי ואינו יכול להמתין לכבס בגדיו עד חצות והוא שעת הדחק גדול, מותר לו לכבס גם במוצאי ט' באב במקום הצורך (קובץ מבית לוי בין המצרים עמ' ל"ח). וסומכין על כמה פוסקים שס"ל שלא החמירו בשאר דברים חוץ מבשר ויין (מאמר מרדכי, שירי כנה"ג הובא בביאה"ל שם)

יום עשירי כשחל ביום ו'

סד. כשחל ט' באב ביום חמישי וממילא עשירי באב יחול בערב שבת קודש, ודנו הפוסקים בדין יום עשירי ממתי מותר להקל בכמה דיני אבילות היות שיש צורך להכין לצורך שבת, והמ"ב כתב שכשחל תשעה באב ביום חמישי, שאז יום עשירי הוא ערב שבת, מותר בכל זה לכבוד שבת (מ"ב סי' תקנ"ח סק"ג), ונחלקו בכוונתו.

סה. כביסה. י"א שכביסה בכה"ג הותרה בעשירי בבוקר אבל לא בליל עשירי (קצשו"ע סי' קכ"ד ס"כ, ערוה"ש ס"ב), וי"א שכביסה מאחר שהוא מתקנת עזרא לכבס ביום חמישי כדי שיהיה פנוי בערב שבת להכין צרכי שבת, הותרה כבר בליל עשירי, וכך נקטו רוב הפוסקים ויש לסמוך על זה לכתחילה (יעב"ץ בסידור, הגרש"א שש"כ פמ"ב הע' ט"ו, הגר"ש וואזנר קובץ מבית לוי בין המצרים עמ' ל"ט, הגר"נ קרליץ חוט שני שבת ח"ב עמ' שכ"ח).

סו. רחיצה ותספורת. י"א שרחיצה בחמין ותספורת הותרו רק בעשירי בבוקר אבל לא בליל עשירי (קצוש"ע, ערוה"ש שם, הגר"נ קרליץ חוט שני שם, הגר"ש וואזנר שם), וי"א שאף רחיצה ותספורת הותרו במוצאי תשעה באב כבר בלילה (יעב"ץ שם, שו"ת אבן ישראל ח"ז סי' כ"ז, שו"ת מחזה אליהו ח"א סי' פ"ו אות ט'), ולכן כשיש צורך יש להקל ולרחוץ ולהסתפר כבר בלילה, אמנם רחיצה בצונן מותר לגמרי אף במוצאי תשעה באב (הגר"ש וואזנר שם).

סז. לבישת בגדים מכובסים. גם כשחל עשירי בערב שבת, אסור ללבוש בגדים של חול מכובסים עד חצות של ערב שבת שהרי אין בזה שום צורך שבת, אמנם אם כבר לובש בגדי שבת כגון אחר הרחיצה, מותר גם לפני חצות (הגר"נ קרליץ, קרא עלי מועד פ"ח סקמ"א).

סח. בשר ויין. יש להימנע מלאכול בשר ולשתות יין עד חצות היום של עשירי גם כשחל בערב שבת (ערוך השלחן ס"ב, הגר"ז וואזנר שם).

סט. שמיעת מוזיקה. גם שמיעת מוזיקה אסור עד חצות כשנה רגילה, שאין בשמיעתו משום כבוד שבת.

פרק ג

דינים שבגללם נחרב בית המקדש

להתחזק במצות שבין אדם לחבירו

א. אנו עומדים כעת בימי בין המצרים, ימים שנחרב בית מקדשינו ואנו מתפללים בתפלתנו ובקשתינו לבנין בית המקדש, ומצפים אנו על זה בכל יום ויום, ואין אנו מתבוננים על עיקר העיכוב של בניית בית המקדש, ומה אם היה בכח העון המר הזה של שנאת חנם להחריב את בית מקדשינו אע"פ שהיו אצלם תורה וגמילת חסדים, כל שכן וכל שכן שיש בכחו לגרום שלא יבנה בימינו, אם לא נחזק את עצמנו בכל כחנו לסור מעון זה ולהעביר את השנאה הטמונה בלבנו, ואם לא נתבונן לתקן את אשר קלקלנו, אז נהיה ח"ו נמוקים בגולה, ועוד נהיה נתבעים על כבוד שמים שנתבזה על ידינו במשך גלותינו המרה (ח"ח קונטרס אהבת ישראל פ"ב).

שנאת חנם

חומר שנאת חנם

ב. בית מקדש השני, אע"פ שהיו עוסקים בתורה, במצות ובגמ"ח, חרב הבית בעון שנאת חנם, ושנאת חנם שקולה כנגד ג' עבירות חמורות, עבודה זרה, גילוי ערות ושפיכת דמים (גמ' יומא דף ט' ע"ב).

לא תשנא

ג. כתוב בתורה "לא תשנא את אחיך בלבבך (ויקרא י"ט י"ז) וכל השונא אחד מישראל בלבו עובר בלא תעשה (מג"א סי' קנ"ו סק"ב, מ"ב סק"ד), ונוהגת בין בזכרים ובין בנקבות (חינוך מצוה רל"ח).

ד. קטנים. מצוה לחנך הקטנים בזה (מ"ב סי' שמ"ב סק"ג) דהיינו להפרישם כשהם מראים שנאה מול חבריהם כדי שלא להתרגל בזה כשיתגדלו, כ"ש שלא יהיו ההורים דוגמא לזה, כי יותר חשוב מה שילדים רואים אצל ההורים כדוגמא אישית, ממה שהם שומעים תוכחה מהם.

ה. אסור להורים לבקש מצאצאיהם לשנוא את אויביהם, ואם עשו כן אסור לצאצאיהם לציית להם (משפטי השלום פ"ב אות ב').

שנאה בלבו

ו. נחלקו הפוסקים אם הלאו ד'לא תשנא' הוא רק כששומר השנאה בלבו ואינו מגלה לחוץ או גם כשהוא מגלה השנאה לחוץ באופן שכבר אינו רק בלבו. י"א שהאיסור כששנוא בלבו, וכ"ש כאשר פלט שנאתו לחוץ ועשה נגדו מעשה כגון אם הכהו, קללו או סיפר עליו לשון הרע (שאלתות פ' וישב שאלתא כ"ז, כס"מ בדעת הרמב"ם פ"ו דעות ה"ה).

ז. אבל הרבה נוקטים דעוברים על הלאו ד'לא תשנא' רק כששומר השנאה בלבו ובפניו מראה לו כאוהב, אבל אם מודיע לו שיש לו תרעומות עליו מפני כך וכך שעשה לו, אין עוברים על הלאו (רמב"ם שם, מג"א סי' קנ"ו ומ"ב שם, ח"ח פתיחה לאוין ז'), כי תכלית הלאו הוא מדיני תוכחה, ולכן יאמר לו מדוע עשית לי כך וכך ועי"ז אולי יתברר שהצדק עמו או יתנצל על מעשיו או ישוב ויתוודה וימחול לו, ומתוך כך יצא השנאה מלבו ויהיה שלום בישראל [מ"מ צריך להיות באופן שאינו עובר על לאו ד'לא תקום ולא תטור' ועל 'ואהבת לרעך כמוך'] (משפטי השלום פ"ב).

שיעור שנאה

ח. שאילת שלום. מי שמתוך הרגשת כעס או שנאה אינו שואל בשלום חבריו הרי זה עובר על לאו ד'לא תשנא', ואם לא דיבר עם חבריו שלשה ימים מחמת איבה, באופן שנפגשו כל יום, הרי זה בכלל שונא (שו"ת מהרי"ל דסקין כתבים סי' כ' ד"ה לכן), ופסול לדונו (שו"ע חו"מ סי' ל"ג ס"א).

ט. שנאה קצת. איסור שנאה אינו כששונא אדם שנאה גמורה עד שמבקש רעתו ולחפץ בכליונו, אלא אפילו אם שונאו קצת באופן שהוא רק מרחקו בלבו עם הרגשים של שנאה, גם נכלל בלאו ד'לא תשנא', ולכן כתיב 'לא תשנא את אחיך בלבבך', ולא כתיב 'לא תשנא בלבבך את אחיך' להראות שאפילו אם השנאה רק מרחיקה ומוריד בהרגשת ערך אח, הרי הוא עובר משום 'לא תשנא' (אור החיים הק', ויקרא י"ט י"ז).

י. אמנם כשיש איזה תרעומות על אדם משום מעשה או דבר שעשה, ואין זה מתבטא באופן של שנאה רק תרעומות, אין זה נכלל ב'לא תשנא' כי לא ניתנה תורה למלאכי השרת, ומ"מ ישתדל להסיר התרעומות מיד כדי שלא יבוא בהמשך לידי הרגשת של שנאה.

שנאת רשעים

יא. עבירה בסתם. מי שראה אדם שעבר עבירה, מותר לשנאותו (גמ' פסחים דף קי"ג ע"ב, מג"א שם), או משום כדי שיהיה תוכחה וכפיה שיחזרו למוטב (מגילת ספר על הסמ"ג

ל"ת ה') או משום שזה עונש להם שעוברים עבירה ועדיין הם בכלל 'אחיק' (קובץ שיעורים ב"ק אות ק"ד), או כדי שנתרחק מהם שלא נלמד ממעשיהם (צביון העמודים על הסמ"ק מ"ע ח' אות ב').

יב. אמנם השנאה לעובר עבירה מותנה בדבר, י"א היינו דוקא כאשר התרה בו לפני שעבר את העבירה ויודע בו שלא שב בתשובה (רמב"ם פי"ג רוצח ושמירת הנפש הי"ד), וי"א היינו דוקא אחרי שהוכיח אותו פעמים רבות ולא רצה לחזור בו (חינוך מצוה רל"ח).

יג. בזמנינו. בזמנינו שאין אנו יודעים להוכיח, הרי הוא אצלנו כקודם תוכחה ושמא אם היה לו מוכיח היה מקבל, ומש"ה אסור לשנואתו, רק יבקש עליו רחמים שיעזור ה' שיחזור בתשובה שלימה (הגר"י מוולין הובא במרגניתא טבא אות י"ז, חזו"א יו"ד סי' ב' ססקט"ז).

יד. נושרים. נושרים בזמנינו שנכנעו לתאוות העולם אסור לשנאתם משום אם היו מוכיחים אותם בדרך הנכונה בשעת תחילת ירידתם, אולי לא היו יורדים.

טו. עבירה ידועה. מי שראה אדם שעבר במזיד על עבירה ידועה, כגון עריות או מאכלות אסורות שידוע לכל שהם אסורים, מותר וגם מצוה לשנאותו אפילו בלי התנאים דלעיל (משפטי השלום).

טז. מינים ואפיקורסים. כופרים, מינים ואפיקורסים אשר אינם מאמינים אפילו באחד מהשלש עשרה עיקרים, או שכופרים בתורת משה, וכן המסיתים והמדיחים אפילו אם אומרים שמאמינים, לכל הדעות יש מצוה לשנוא אותם ולהתקוטט עמם ולהפר עצתם, אחר שפתח בשלום ולא נשמעו דבריו (ביאה"ל סי' א' ד"ה ולא יתבייש), וכל שרוצים לבטל איזה קיום מצוה, ובידו למחות, חייב למחות כדי להחזיק המצוה (מ"ב סי' נ"ג סקס"ה).

יז. עבירה בדיני ממונות. אם עבר עבירה בדיני ממונות שמרוב הנגיעות אין אדם רואה נגעי עצמו ודרכו להורות היתר לעצמו, לא יועיל תוכחה להתיר שנאה (ח"ח י' במ"ח סק"ל).

שנאת אחים

יח. כלל ישראל בנוי מהרבה עדות, כתות וזרמים של יראים וחרדים לדבר ה', אשר שומרים התורה והמצוות כמקובל דור דור בדרך ישראל סבא, ומ"מ כל אחד בחר להם דרך בעבודת ה' ובהשקפת החיים מיוסדים על הררי קודש, בבחינת הללו עובדי ה' והללו עובדי ה', ובעונותינו הרבים, לפעמים יוצאות מריבות בין העדות באופן שחילוק קטן בדרכי חייהם ביניהם מעורר פירודים גדולים עד כדי שנאה של ממש, בפרט כשאזזה עדה או חסידות מתחלק לשנים, וגם שנאה זו נכלל בלאו ד'לא תשנא'.

לשון הרע

יט. המספר לשון הרע על חבריו, מלבד לאוין אחרים שעובר בזה, יש לפעמים שעובר גם על לאו ד'לא תשנא'', כגון אם בפניו ידבר עמו כמו רעהו, ושלא בפניו מדבר עליו רע, וכ"ש אם בפירוש מצווה להם שלא ילכו להודיעו, דבודאי עובר על לאו זה (ח"ח פתיחה להל' לה"ר לאוין אות ז').

גמילת חסד לשונא

כ. מצות גמילות חסדים שהזהירה אותנו התורה, צריך לעשות אפילו לשונא, ואף אם שונאו בדבר שהוא מצווה לשונא אותו עובר זה, אפ"ה מצווה לגמול עמו חסד בעת דחקו, כל שהוא מאמין ביי"ג עיקרי הדת (ח"ח באהבת חסד ח"א ריש פ"ד, בין אדם לחבירו פ"י אות י'), ויש ענין להקדים השונא בגמילת חסדים יותר מאוהבו כדי לכוף את יצרו (שם ס"ג).

עצות להסיר שנאה

כא. כדי להסיר השנאה מלבו, ידון אותו לכף זכות (אור החיים הק' ויקרא י"ט י"ז) או ישא בעול עם חברו כדי להסיר השנאה מליבו (שו"ת חקרי לב יו"ד סי' פ') או יתפלל עליו להצלחתו (מס' דרך ארץ זוטא פ"ב, ספר לא תשנא את אחיך אות י"א).

כבוד תלמידי חכמים**חומר כבוד תלמידי חכמים**

כב. לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה תלמידי חכמים (גמ' שבת דף קי"ט ע"ב), ומיום שחרב בית המקדש אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה (גמ' ברכות דף ה' ע"א) ופירשו דהיינו תלמיד חכם וצדיק שהוא ד' אמות ובו שורה השכינה (פיה"מ לרמב"ם), ולכן כדי שנזכה שוב לבנין בית המקדש בימינו, צריכים אנו להתחזק בכבוד תלמידי חכמים.

כג. כל המזלזל מכל דבר מכבוד רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שהרי המזלזל ברבו הרי הוא כמזלזל בשכינה (שו"ע יו"ד סי' רמ"ב ס"כ).

כיבוד רבו

כד. מצות עשה מן התורה לכבד את רבו ולירא ממנו, יש שלמדו דין זה מק"ו מכיבוד ומורא אב ואם שהם הביאוהו לחיי העוה"ז, כל שכן שחייב בכבוד רבו שמביאו לחיי העולם הבא (רמב"ם פ"ה ת"ת ה"א), ויש שלמדוהו מהכתוב "את ה' אלקיך תירא" ודרשו חז"ל (גמ' פסחים כ"ב ע"ב) 'את' לרבות תלמידי חכמים, ולכן אמרו חז"ל שיהיה מורא רבך כמורא שמים (אבות פ"ד מ"ב) להורות שמורא הרב ומורא שמים שווים לגמרי (פרישה סי' רמ"ב סק"ב).

לאהוב ולהתדבק בת"ח

כה. אהבה. מלבד החיוב לכבד ת"ח, יש גם ציווי לאהוב אותם יותר מהחיוב לאהוב את כל בני אדם, שנאמר "ואהבת אך ה' אלקיך (דברים ו' ה'), ודרשינן את לרבות תלמידי חכמים (סמ"ק סוף סי' ו', שו"ת מהרי"ל סי' א').

כו. דביקות. מצות עשה להתדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם כענין שנאמר "ובו תדבק", וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה, אלא כך אמרו חכמים, הדבק בחכמים ותלמידיהם, לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת"ח וישא בתו לת"ח, ולאכול ולשתות עם ת"ח ולעשות פרקמטיא לת"ח, ולהתחבר להן בכל מיני חיבור שנאמר ולדבקה בו, וכן צוו חכמים ואמרו 'והוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם' (רמב"ם פ"ו דעות ה"ב, מג"א סי' קנ"ו סק"ב).

איסור לבזות ת"ח

כז. עוון גדול הוא לבזות תלמידי חכמים או לשנאותן, וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא והוא בכלל כי דבר ה' בזה (שו"ע סי' רמ"ג ס"ו), ובזמנינו, אע"פ שדנו הפוסקים אם יש דין ת"ח לגבי כמה מיני הלכות (תשו' מהרי"ק החדשות סי' י"ד, שו"ת מהרי"ל סי' ס"ז, פתח"ת סי' רמ"ג סק"ג), לגבי דין ביזוי ת"ח אם הוא רק ראוי להורות ויגע בתורה נקרא ת"ח לענין זה (ח"ח בשמירת הלשון פט"ז).

כח. כל המבזה ת"ח נקרא אפיקורס (גמ' סנהדרין דף צ"ט ע"ב, ש"ך יו"ד סי' קנ"ח סק"ו), וכל המבזה תלמידי חכמים אין לו רפואה למכה (גמ' שבת דף קי"ט ע"ב).

כט. אף תלמידי חכמים שאינם נוהגים כבוד זה בזה גורמים לתורה שתתחלל על ידם, שהבריות אומרים אוי לו למי שלמד תורה (תשב"ץ ח"א סי' קע"ח) וצא ולמד מה עלה בתלמידי רבי עקיבא שלא נהגו כבוד זה בזה (גמ' יבמות דף ס"ב ע"ב).

ל. בפורים. אף בפורים אסור לבזות ת"ח, ולכן אלו שקובעים יחד מסיבה בפורים כדי להתלוצץ מרבנים ות"ח עוברים על חמורות שבחמורות באיסור ביזוי ת"ח, מלבין פני חברו, לשון הרע וכדומה (מועדים וזמנים ח"ב סי' קצ"א).

סוגי בזיון ת"ח

לא. דרשת הרב. אם החכם שבעיר דורש והוא אינו הולך לדרשתו, הרי הוא נחשב לביזוי ת"ח (דעת תורה למהרש"ם סי' של"ד), ויתכן שהוא רק באופן שדרך רוב בני העיר ללכת לדרשה (פסקים ותשובות יו"ד סי' רמ"ז הע' 51).

לב. לשונות של גנאי. המבזה את ת"ח אפילו רק בדברים (שו"ע יו"ד סי' של"ד סמ"ז) או שקורא ת"ח לשונות של גנאי כגון מלשין או מסור (רמ"א שם), או החציף פניו כנגדו אפילו חציפות קטנה (מהרי"ק שורש קפ"ט) הרי זה נחשב למזלזל בכבודו.

לג. לשון הרע. אם סיפר לשון הרע על ת"ח בודאי האיסור גדול הרבה יותר וכו', והמבזה אותו אפילו בדברים בעלמא ואפילו שלא בפניו עון פלילי הוא וחייב נידוי על זה (בעל מ"ב בספרו ח"ח הל' לשה"ר כלל ח' ס"ד).

לקרוא לת"ח בלי שם תואר

לד. רבו מובהק. אסור לתלמיד לקרות לרבו מובהק בשמו (שו"ע סי' רמ"ב סט"ו), והפליגו חז"ל בחומר האיסור עד שמי שקורא רבו בשמו נקרא אפיקורס (גמ' סנהדרין דף ק' ע"א), אבל כשמוסיף לפניו תואר כגון 'רבי ומורי פלוני' מותר (רמ"א), וזה דוקא כשמדבר שלא בפניו, אבל כשמדבר לפניו אין להזכיר שמו כלל רק יש לקרותו 'רבי' (ש"ך סק"ד, מו"ר כ"ר מרן גאב"ד ירושלים), וגם כשזה שלא בפניו אם כולם מבינים למי מתכוון המדבר, גם אז יש לקרותו רק 'רבי' (שו"ת בנין ציון סי' פ"ד).

לה. רבו שאינו מובהק. גם רבו שאינו מובהק חייבים קצת בכבודו (שו"ע שם ס"ל), וכשמזכיר שמו נכון הוא שיקדים תואר 'רבי פלוני' (צל"ח ברכות דף ד' ע"א, בן איש חי, שנה ב' תצא אות י'), ובפניו חיוב גמור להקדים תואר 'רבי' (צל"ח שם).

לו. ריש מתיבתא. בחור השומע שיעורים מר"מ בישיבה, צריך לנהוג בו כבוד כרבו, וכן לגבי ראש הישיבה אע"פ שאינו שומע שיעורים ממנו, מ"מ עדיין חייב בכבודו כדין רבו (הגר"ש וואזנר בתשו' סוף ספר כבוד והידור).

לז. גדול הדור. חכם הנחשב לגדול הדור (תרומת הדשן סי' קל"ח), וכן חכם המופלג בחכמה יותר משאר חכמים שבדורו (ש"ך שם סק"ב) דינם כרבו מובהק אע"פ שלא למד מהם.

לח. רב העיר. רב העיר או רב של קהילה דינו כרבו (ערוך השלחן סי' רמ"ב סכ"ט).

לט. אדמו"ר. אדמו"ר של חסידות, צריכים חסידיו לכבדו כדין רבם מובהק לגבי חיובי כבוד (מו"ר כ"ק מרן גאב"ד ירושלים).

ת"ח שאין חיוב לכבדם

מ. תלמיד חכם המזלזל במצוות ואין בו יראת שמים הרי הוא כקל שבציבור (שו"ע סי' רמ"ג ס"ג) ואפילו אם רק מזלזל בתלמידי חכמים אחרים נכלל בזה (רוח חיים אות ב'), כ"ש כשיש בו משום חילול השם (ברכי יוסף סק"ג).

מא. אמנם תלמיד חכם הלומד התורה ושומר קלות כבחמורות רק שיש לו השקפות אחרות או דרך אחר בעבודת השם, או שמשתייך לעדה או לחסידות אחרת, אין דינו כאין בו יראת שמים, ולכן ח"ו לזלזל בו בדברי גנאי או לקרותו בשמו הפרטי כאחד מן העם.

חינוך

מב. פוליטיקה [politics]. אב למשפחה כשמדבר עם חבריו אודות דברים העומדים על הפרק [פוליטיקה] תחת החסות שהוא לשם שמים.. ותוך כדי דבריו מזכיר שמות

של רבנים, תלמידי חכמים, אדמורי"ם וכדומה בדרך גנאי וזלזול וממילא עוברים על כמה סוגי איסורים, כשהילדים העומדים בסביבתם שומעים את חכמת אביהם והשקפותיו איך הוא היה מנהיג כלל ישראל במדה שהוא היה באמת המנהיג הדור, אז הילדים לומדים וגדלים בהבנה שזהו הדרך לדבר על גדולי ישראל, ולכן אין זה מן הפליאה שהדור הצעיר גדלים בעזות, ואין בהם שום כבוד או הוקרה לחכמי הדור, לתורה, ללומדיה ולחכמיה.

מג. סעודת שבת ויו"ט. עיקר הזמן שמשפחה יושבת ומדברות ביניהם הוא בסעודות שבת ויו"ט, ולכן צריך ליזהר ביותר שהשיחה בשולחן של שבת יהיה בקדושה וטהרה ללא שום דברי זלזול וגנאי על חכמי ישראל, ואדרבה, יקחו הזדמנות זו לקבוע לימוד מתוך ספרי הלכה השווה לכל המשפחה, כגון בהל' שבת, שמירת הלשון או שאר הלכות נחוצות, וכך יחוסו על נפשם ועל טוהר משפחתם.

לעתיד לבוא

מד. אנו מאמינים בני מאמינים שיבנה בית המקדש בכל יום ויום, ועד מהרה נעלה כולנו לבית המקדש, ויעבדו הכהנים בעבודה והלווים בשירה, וכולנו נהיה מופתעים מאד לראות כל מיני וסוגים מכלל ישראל עובדים ועומדים ביחד, ולכן כדי שנוכל להתכונן ולהתרגל לכבוד את כל חוגי ועדות בכלל ישראל, צריכים אנו להתחזק כבר עכשיו להתחזק באהבת ישראל, ולפלוט ולהקיא כל מיני הרגשי שנאה מתוכנו, וכן לכבד תלמידי חכמים, לומדי התורה ורבניה, ורק אז נזכה לבנין בית המקדש שזה הגורם העיקרי שעדיין לא זכינו לזה וכדברי מרן החפץ חיים (לעיל אות א').

פרק ד

קריעה במקום המקדש

קריעה בראיית ירושלים ומקום המקדש

קריעה בראיית ירושלים בחורבנה

- א. בשו"ע מבואר שלענין ראיית המקדש יש שני דברים המחייבים קריעה, האחת היא ראיית ירושלים בחורבנה, והשני הוא ראיית מקום המקדש (שו"ע או"ח סי' תקס"א ס"א) ואפילו אם קרע על ראיית ירושלים עדיין חייב שוב לקרוע על ראיית מקום המקדש.
- ב. חיוב קריעה על ראיית ירושלים חל כשרואה את חומות ירושלים או את העיר שבין החומות והר ציון, אבל על ראיית ירושלים החדשה שחוץ לחומות אין קורעין עליה (ספר א"י להגרי"מ טוקצינסקי סי' כ"ב ס"ב).
- ג. חייב לקרוע מן הצופים (לשון שו"ע שם), יש שפירשו דראיה רחוקה של ירושלים לא מחייב אלא כשהגיע ל'צופים' שהוא מקום סמוך לירושלים ורואים משם ירושלים (ב"י), ויש שפירשו שכל מקום סביב ירושלים שמשם צופים לירושלים חייב לקרוע (מ"ב סק"ז).
- ד. יש שמדקדקים לא לראות את עיר העתיקה או חומותיה [אפשר לעשות את זה אם מגיעים במכונית או באוטובוס] עד שמגיעים למקום שאפשר לראות משם מקום המקדש ואז קורעים קריעה אחת ויוצאים בזה את שניהם (כך נהג בעל דברי יציב, הליכות חיים מו"ז עמ' רמ"א, ארחות רבינו ח"ב עמ' ק"נ).
- ה. ולכן הולכי רגל שנכנסים לשער יפו ואינם עוצמים עיניהם חייבים בקריעה כבר מאז, כשרואים העיר.
- ו. לפני הקריעה על ירושלים יאמר "ציון מדבר היתה ירושלים שְׁמָמָה" (שו"ע שם).

קריעה בראיית מקום המקדש

ז. מלבד הקריעה על ראיית ירושלים יש עוד חיוב לקרוע כשרואה מקום המקדש (שו"ע שם), י"א דמקום המקדש לענין זה הוא דוקא כשרואים מקום רצפת העזרה [אפשר לראותו מהר הזיתים] אבל לא כשרואים חומות הר הבית או את הכותל המערבי (ספר א"י שם ס"ה) וכן כשרואה כיפת המסגד הזהב שעל הר הבית חייב בקריעה (שם ס"ז).

ח. וי"א דאף בראיית הכותל המערבי חייב לקרוע (שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' ע' אות י"א, ארחות רבינו ח"ב עמ' קמ"ח) וכן הוא מנהג ירושלים.

ט. אף אלו שנוהגים לא ללכת לרחבת הכותל, משום עניני צניעות ושמירת עינים, או ע"פ מה שהנהיג רבינו בעל דברי יואל, אם רואים מקום המקדש מרחוק כגון מהר הצופים או מהר הזיתים, או שרואים את הכותל המערבי מהעיר העתיקה, חל עליהם חיוב קריעה זו.

י. לפני הקריעה על מקום המקדש יאמר "בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה" (שו"ע שם).

אופן הקריעה

יא. הקריעה צריכה להיות כשהוא בעמידה (שו"ע שם ס"ד), ואם קרע מיושב לא יצא וצריך לחזור ולקרוע (שו"ע יו"ד סי' ש"מ ס"א).

יב. הקריעה צריך להיות ביד ולא בכלי, אבל מותר, וכדאי, להתחיל הקריעה ע"י סכין או מספריים וכדומה וימשיך ביד, ולכן מי שהולך למקומות אלו ויהיה לו חיוב קריעה כדאי לקחת אתו סכין או מספריים או שיתחיל הקריעה בכלי בבית וימשיך בידו כשחל עליו החיוב.

יג. מעיקר הדין חייב לקרוע כל הבגדים שעליו עד שיגלה את לבו וכדין אָבֵל (שו"ע שם), אבל המנהג היום לסמוך על שי' הראב"ד שמספיק לקרוע בגד אחד (ספר א"י שם ס"ד, ארחות רבינו ח"ב עמ' קמ"ח).

יד. בשעת הקריעה יאמר 'ברוך דיין האמת' בלי שם ומלכות, וממשיך ואומר 'כי כל משפטיו צדק ואמת, הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא, ואתה צדיק על כל הבא עלינו וכו' (מ"ב שם סק"ו).

טו. שיעור הקריעה הוא אורך טפח מעיקר הבגד לאורכו ומלפניו ועדיף מצד שמאל נגד לבו.

טז. צריך לקרוע הבגד העליון שרגיל ללבוש בבית ובחוץ כגון חליפה, סוודר או חולצה [shirt], ואם קורע החולצה צריך להסיר החליפה שעליו בשעת הקריעה, ולאחר הקריעה יכול לשוב ללבושו, אבל מעיל גשם אין צריך לפשטו.

יז. נחלקו הפוסקים אם צריך להישאר לבוש עם הבגד הקרוע, י"א דמיד אחר שקרע אפשר להסירו משום דמיד הוי כלאחר שבעה באבילות (ארחות רבינו שם), וי"א דצריך להישאר לבוש עם הבגד קרוע כל זמן שהייתו במקום החרבן (הגריש"א).

לייחד חולצה לקריעה

יח. מותר לקרוע בגד אחד כמה פעמים, ויש בזה שני אפשרויות, או שיכול להוסיף קרע בשיעור של טפח במקום שכבר קרע, וי"א דבקריעה שניה מספיק בקרע משהו (שונה הלכות), או שיכול לקרוע שיעור טפח במקום חדש בבגד בריחוק של ג' אצבעות שהוא 6 ס"מ ממקום הראשון.

יט. ולכן עצה טובה להקל לאלו שבאים למקום המקדש ורוצים לקיים הדין כתיקוננו, לייחד חולצה ישנה שבה קורעים כל פעם שחל עליהם החיוב, ולזכור להביאה איתם כל פעם שבאים, והחכם עיניו בראשו.

נשים וקטנים

כ. גם נשים חייבות בקריעה כמו אנשים דגם הם מחויבות להתאבל על חורבן המקדש (ארחות רבינו ח"ב עמ' קמ"ט).

כא. קטנים פטורים מקריעה אף שהגיעו לגיל חינוך (ארחות רבינו ח"ב עמ' קנ"ד), כי מצפים שעד שיגדלו יבנה בית המקדש.

כב. קטן שנמצא בירושלים והגדיל אין צריך לקרוע דהא ראה אותן תוך ל' יום (מגן אברהם, מ"ב סק"ז).

זמנים שפטורים מקריעה

כג. כל שקרע פעם אחת שוב אין צריך לקרוע כל זמן שהוא תוך ל' יום (שו"ע שם ס"ה).

כד. יש זמנים מסוימים שהרואה מקום המקדש פטור מלקרוע ע"פ דין. והם, שבת קודש, ימים טובים, חול המועד וערב פסח אחר חצות.

כה. הרואה מקום המקדש, בימים הפטורים מלקרוע הנ"ל, פטור לקרוע גם אם רואה מקום המקדש לאח"כ, כל שהוא תוך ל' יום לראיתו.

כו. אבל שאר ימים, אפילו בימים שאין אומרים בהם תחנון חייבים לקרוע, ואע"פ שבני אדם רגילים לחשוב שהם פטורים, אין לזה שום מקור וסמך.

כז. ולכן בר"ח, חנוכה, פורים, מוצאי שבת חייבים לקרוע כמו בכל יום (הגריש"א, אשרי האיש ח"ג פע"ג אות ט"ז).

כח. ערב שבת ויו"ט, י"א דמנהג ירושלים הוא דבערב שבת ויו"ט אחרי חצות אין חיוב לקרוע (ספר א"י שם ס"א, עיר הקודש והמקדש ח"ג פ"ז אות ה'), וי"א דאין היתר זה מבוסס על שום יסוד ולכן אין לסמוך ע"ז (ארחות רבינו שם בשם החזו"א, והגריש"א, אשרי האיש שם).

כט. ויש שפירשו שהמנהג להקל בערב שבת אחר חצות הוא באופן שכבר לבושים בבגדי שבת ונשארים ליד שריד בית מקדשינו עד כניסת השבת, באופן שלא יוכלו להחליף בגדיהם לפני שבת, דוקא בכה"ג התירו שלא לקרוע, אבל אם חוזרים לביתם אח"כ אפילו אם הלכו אחר חצות אין היתר לא לקרוע (מין הראב"ד ירושלים, תשוה"נ ח"א סי' של"ד), וי"א שאין היתר זה אלא מפלג המנחה ולמעלה. (ספר הר הקודש עמ' י"א).

הדרים בירושלים

ל. נחלקו הפוסקים בדין תושבי ירושלים שלא ראו את מקום המקדש שלושים יום האם חייבים לקרוע כשמגיעים למקום המקדש, וי"א דחייבים לקרוע (שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרמ"ו הובא בשערי תשובה ושו"ת אג"מ שם), וי"א דאין חייבים לקרוע (ברכי יוסף סק"ב) וכך נוהגין בני ירושלים (ספר א"י שם ס"ט, שו"ת דברי יואל ח"א סי' ל' אות ו', והגרש"א מעדני שלמה עמ' נ"ח), והטעם מבואר, שמפני שיכולים תושבי ירושלים לבוא בקלות למקום המקדש ואינם באים, מוכח שאינם מרגישים כ"כ את צער החורבן ולפיכך אינם קורעים אף כשמגיעים.

לא. מנהג הנ"ל שייך גם לתושבי ירושלים החדשה ולא דוקא לאלו הדרים בעיר העתיקה (שם).

לב. אברכים ובחורים ובנות סמינר שמקורם מחו"ל ולומדים בירושלים יכולים לנהוג מנהג ירושלים לענין זה כל זמן שהם נמצאים שם, אבל כשהם נוסעים לחו"ל למשך זמן יותר משלושים יום, אז כשהם חוזרים צריכים שוב לקרוע בפעם ראשונה שהם רואים מקום המקדש.

לג. גם בני ירושלים שנוסעים לחו"ל למשך יותר משלושים יום, כגון אלו שהולכים לגייס כספים או שוחטים ובודקים השוהים בחו"ל, גם הם צריכים לקרוע בחזרתם בראיית מקום המקדש (ספר א"י שם).

חתן וכלה

לד. חתן וכלה ביום חופתם לפני החופה חייבים בקריעה על ראיית מקום המקדש, אבל בשבעת ימי המשתה פטורים מקריעה דיו"ט שלהם הוא (מהרי"ל הל' שמחות, חכמ"א כלל קנ"ד ס"ד).

להערים ולהקנות בגדיו לאחרים

לה. יש שחשבו על עצה להפקיע עצמם מחיוב קריעה ע"י שמקנים בגדיהם לאחר, ואז, כיון שאין הבגדים שעליהם שייך להם אין להם רשות לקרוע.

לו. אבל הפוסקים אומרים שאין ראוי לעשות כן מפני הערמה (שו"ת אור לציון ח"ג פ"ל אות ה', והגרש"א הערות מו"ק דף כ' ע"ב) ויש שאומרים שיתכן שגם אינו מועיל מן הדין, שהרי לא הקנה לו לגמרי אלא לענין זה, וגם זה שקנה הבגדים אומדנא הוא דלא

איכפת לו אם הלוּבש בגדיו יקרעם דסוף סוף המקבל אינו לובשם, ובכה"ג יש לו רשות וחיוּב לקרוע (הגרשז"א מעדני שלמה עמ' ס', תשובות והנהגות ח"א סי' של"ד).

טעם שמקילים בזמנינו בקריעה

לז. למעשה לדאבוננו הרבה מקילים ומזלזלים בהלכה זו, ועליהם לחזק לקיים הלכה כדין וכתקנת חז"ל (שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' ע"ח, שו"ת אג"מ או"ח ח"ה סי' ל"ז אות ג', ודעת הגריש"א, אשרי האיש שם).

לח. יש שאמרו טעם למה העולם מקילים בזה היום, משום דבדורות הקודמים היו תופרים הקרע תפירה עראי והיו ממשיכים להשתמש בו, אך בימינו אינו מקובל כלל ללבוש בגד שנקרע אפילו כשנתפר ולכן זורקים את הבגד ויש בזה הפסד גמור בפרט באלו שבאים לעיתים קרובים, ואולי בכזה לא תיקנו לסבול הפסד מרובה (הבאנו בשו"ת חוקי חיים ח"ב שטרם בא לדפוס).

לט. ולפי מש"כ לעיל (אות ל') לגבי מנהג בני ירושלים שבמקום שלא מרגישים האבילות כ"כ אינם קורעים, א"כ גם אנשים אחרים שלא גרים בירושלים וגם הם לא מרגישים כ"כ האבילות ומחפשים כל מיני קולות וטצדקי שלא יצטרכו לקרוע, א"כ גם זה לעצמו סיבה שלא יקרעו.

מ. ומ"מ כדאי הוא שריד בית מקדשנו להרגיש הצער ולהתאבל עליו כראוי ולקרוע עליו כדין, ובפרט שיש עצה לייחד בגד לזה באופן שלא יהיה הפסד מרובה כמבואר לעיל (אות י"ט).

שיבנה בית המקדש במהרה בימינו